

MIARA (1874) *sb f*

miar-, miâr; *końcowe a jasne (w tym 2 r. błędne znakowanie).*

sg N miara (170). ◇ *G* miary (383), miar(e)i (1); -y : -(e)i *CzahTr* (5 : 1). ◇ *D* mierze (16). ◇ *A* miarę (248) [*w tym*: -e (4), -ą (2)]. ◇ *I* miarą (377) [*w tym*: -a (1)]. ◇ *L* mierze (591). ◇ *pl N* miary (13). ◇ *G* miâr (40); -â- (38), -(a)- (2). ◇ *A* miary (24). ◇ *I* miarami (2). ◇ *L* miarach (6), mierz(e)ch (1) *KłosAlg*; -ach (5), -(a)ch (1). ◇ *du N (cum nm)* mierze (1) *BibRadz 2.Reg 7/1*. ◇ *sg G a. pl A* miary (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Jednostka miary; stosowanie określonych jednostek miary; mensura Mącz, Vulg, PolAnt, JanStat, Cn (199) : KłosAlg E3v; Leop Apoc 21/17; UstPraw F3v; BibRadz Ez 45 arg; Cubitus, Lokieć/ też miarę łokieć zową/ który czynią dwie łtopie ná dłużą Mącz 70c, 339d; SienLek S[ss]v; Miárá téz nie wŕzędzie iednáka ieft: w Prusiách/ w Mázowŕzu/ w Litwie/ ná Włóki mierzą. GrzepGeom I2v; V Rzymian zá dawnych czáfów kiedy pánowáli świátu/ bylá thá miárá: Pręt był ná dziesięści pedes GrzepGeom N, K4, L, Lv, M2v; BudBib Ez 45/11; Aczći téz zmawiaią ná rozmáité miáry z Robotniki Groble/ to ieft/ na Polá/ ná Pręty/ ná Powroźce/ ná Szychty/ etcet. ále to wŕzyftko iedno tákze wczyni iáko ná łztuki Strum F2, F4; WujNT Apoc 21/17; SarnStat 285, 296 [2 r.], 930; mym zdaniem żytá dwánaftą część becżki śledźiowki ná chleb/ ná krupy iárego zbożá połowicę tákiey miáry/ to ieft 24. część becżki [...] á toby z iedney włóki nie ciężko przyśzło dáć GrabPospR M3v.*

miara czego (9): BielKron 454v [2 r.]; Mącz 390c; BudBib I 47a marg, 62b marg; Podkárbiiego rządu Księgi łzofto o łkładźie y mierze łoli Rułk. SarnStat 395 źp, 296. Cf »umniejszyć miary«.

miara czemu (1): Céná rzeczóm y miáry niech będą poftánowioné SarnStat 285.

W połączeniu z liczebnikiem [w tym: liczebnik + miara (17), miara + liczebnik (5)] (22): KłosAlg Fv; Fidelia congialis [...] Krufz álbo wiádro/ trzy miáry w łobie máyąc. Mącz 63b, 71a, 465a; Tych Miar 260. dwie ścié y łześcdziesięt ma być ná dłużą/ á ná łzérzú dwánáście miar. GrzepGeom L2v, L2v, L3 [6 r.], L3v, L4 [3 r.], L4v [2 r.]; RejPos 41v; Calep [1086]b; Corus miał w łobie 30. miar, z ktorých káżdá bráła w fię, ile fię we 144. skorup iáiec kokofźych poľpolitych wŕypác może. WujNT 260 marg.

W połączeniu z określeniem wielkości za pomocą innych jednostek miary (20): BielKron 454v; Chenix [...], Miárá winna/ około dwu kwart trzymájąc Mącz 52a; Orgyca, Miárá łześc łtop w łobie máyąca/ krok álbo łážen. Mącz 268c; Passus, Krok/ Miárá zwáľzczá pięc łtop w łobie zámykáyácá. Mącz 283a; Pes, [...] genus mensurae duodecim pollices, vel sedecim digitos continens, Miárá ná łtopie w łzérz y w dłuż. Mącz 293d; Sextarius, mensura continens duodecim cyathos, Miárá ciekących rzeczy około półtory kwarty. Mącz 390c, 29b, 52c, 63b, 95a, 212d (14); ábowiém łznur ma trzy miáry po piąćináście łokiet GrzepGeom L3v; BudBib I 47a marg, 62b marg, 334a marg; Calep 1056a.

W połączeniu z przymiotnikiem określającym produkt mierzony (5): Modius, Miárá żitna/ Korzec/ Cwiertnia álbo też małdr. Mącz 228d, 52a, 54c, 147b; SKárzyli fię obywátele żiem Rułkich/ iż w Zupách támečných vmnieyźzono miáry łolnéy SarnStat 395.

W połączeniu z nazwą [w tym: miara + nazwa (2), nazwa + miara (2)] (4): bráło w fię tho Morze dwá tyľiącá miar/ ktore zową Batow Leop 3.Reg 7/26, Lev 14/10; Łyźká miárá ile w łobie ma SienLek S[ss]3; BudBib I 47a marg.

W połączeniu z określeniem pochodzenia lub zasięgu geograficznego (15): Medimnus, [...] Miárá v Greków była lżeść wiertłów w łobie máyąca. *Mącz* 212d, 147b, 156; ták iáko łan w Polńce/ zową Fráncuńkim łanem: przeto/ że to ieft Fráncuńka miárá/ y z Fráncyéy tu musiála przyść. *GrzepGeom* I3, I2v; A itáło tám lżeść łągwi kámiennych/ według oczýfcienia żydowńkyego zgotowánych/ kthore w fię bráły dwye ábo trzy ná then czás miáry żydowńkye. *RejPos* 41v; *WujNT* Yyyyyv; á rzy/ álbo żytá [*mają oddawać*] małdrów dwádzieściá y dwa miáry Poznánńkiéy *SarnStat* 976, 278, 279 [3 r.], 1177, 1197 [2 r.].

W połączeniach szeregowych (2): Ieftli wtori termin ma monetę albo wagę/ albo miarę rozne⁶⁰ mianowania/ thedi takie rozne mianowanie mnoż przez ořtatni termin *KłosAlg* E4, E4v.

W charakterystycznych połączeniach: miara człowiecza (człowieka) (6), korzenia, [*jakich*] rzeczy (rzeczom) (7), sukien, staradawna, terazniejsza, winna (wina) (4), żytna; miara [*ile*] w sobie ma, [*ile*] (w sobie) osiągnąca (3), zamykająca, nie zgadza się; miara (ile miar) na dłużą (w dłuż) (5), na szerzą (w szerz) (3); w się brać [*ile*] miar, mieć (mający w sobie) (12); być na [*ile*] miar; uczynić [*ile*] miar; część (od) miary (2), długość, połowica, szerokość; miary poprawować, używać; miarę postanawiać (ustawi(a)ć) (3), układać (2); na [*jaką*] miarę czynić, obliczyć, zmawiać; według miary kościelnej, pewnej, terazniejszej.

Zwroty: »na miarę, wedle miary przedawać« = *ad mensuram vendere* *Modrz* (2 : 1): W káżdym mieřcie w iármárk wolno káżdemu ná miarę ná wagę przedawać. *UstPraw* F4, F4v; *ModrzBaz* 33.

»rozmierzyć (a. namierzyć) miarą« [*szyk zmienny*] (3): Z tąd oddzielony będzie plác ná święte mieřce/ pięć łet łalk thám y łám ná cztery łtrony wřzędy w okrąg/ á pięćdziefiá łokci plác przedmieřcia wřzędy w około. Tháž miarą rozmierzyłz [*a mensura ista mensurabis*] ná dłużą dwádzieściá y pięć thyięcy/ á w łzerzą dziełięć thyięcy/ á w tym będzie mieřce święte *BibRadz Ez* 45/3; *RejAp* 183; *BudNT Apoc* 21/17.

»umniejszyć, umniejszenie miary« [*w tym: czego*] (2) = *mensuram minuere* *JanStat* [*szyk zmienny*] (2 : 1): O vmnieyřzeniu miáry w Zupách Ruńkich. *SarnStat* 395, 370, 395.

»miarę wymierzyć« = *ustanowić miarę* (1): á nietylko wřtáwy rzeczam máią vczynić ále téz y miáry wymierzyć/ pořtánowić y opowiedzieć/ wedle łtáradawnégo zwyczáiu *SarnStat* 270.

Wyrażenie: »miara lekarska, aptekarska« (5 : 1): Iuz teraz będziemy powiadać o mierze aptekarskiej *FalZioł* V 103; Skrupuł miárá lékárńka *SienLek* T[tt], 45v [2 r.], S[ss]2, T[tt]2.

Szeregi: »cena i miara« (3): [*aby na rzeczy*] cenę y miarę wkłádáli [*praetia atque mensuras indicere* *JanStat* 278]/ pořtánawiali/ miárkowali/ y czynili wedle łtáradawnégo zwyczáiu. *SarnStat* 930, 285 [2 r.].

»miara albo laska« (1): Pręt álbo łtáianié mařz mieć ná piąćinařcie miar álbo łalk *GrzepGeom* L4v.

»miara, (albo) łokieć« (3): Item/ iżby łie mogłá przydáć zdrády [!] w tkániu łukien/ [...] nie tylko w vmnieyřzeniu dobroci/ ále téz w długości y łzerokości miáry álbo łokcia [*mensura longitudinis et latitudinis* *JanPrzyw* 45] dla tego wřtáwiamy *SarnStat* 945 [*idem*] 281; *SkarKaz* 310b.

»piądz albo miara« (1): Spithama, Latine dodrans, Piądz/ álbo miárá. *Mącz* 409c.

»waga, (i, albo) miara« = *pondus et mensura* *JanStat* [*szyk 13 : 6*] (19): Woiewodá w łwym woiewodztwie/ porozumiawřzy łię z Stárořtą á z niektórymi Dignitarzmi/ máią wřtáwić rzeczy przedawáiące/ tákze téz miáry y wagi. *UstPraw* A2, F3v, F4, F4v; *BibRadz Ez* 45 arg; *BielKron* 103,

454v [2 r.]; *SienLek* 45v [2 r.], 45v *żp*, S[ss]2, T[tt]2; ABy w Królestwie iednakość była chowaná wagi y miáry *SarnStat* 279, 279 [2 r.], 279 *żp*, 947 [2 r.]. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 2 r.].

Wyrażenia przyimkowe: »wedle (a. według) [jakiej] miary« = *iuxta mensuram Vulg; ad mensuram Modrz* (3); *Leop Ex* 30/13; iż iáko żyto/ y mokre rzeczy wedle pewney miáry przedawáią/ ták by też miéło/ fyry/ másło/ y infze tym podobne rzeczy ná wagę przedawano. *ModrzBaz* 33; ma bydz po wśyftkiéy Koronie łokiec ieden Koronny/ wedle Krákówkiéy teráznieyńzýy miáry. *SarnStat* 279.

»na naszę miarę« = *w przeliczeniu* (2): tu powiém co iest Iugerum, y co czyni ná nászę miarę *GrzepGeom* N, Nv.

W przen (1) :

Szereg: »miara i waga« (1): Cnotá ma fwoię miarę y wagę: zle w niey nie dowazyć/ źle też y przeważyć. *SkarKazSej* 691b.

a. *O pieniądzech jako jednostce wartości* (3) :

miara czego (1): ták pieniądze wymyślono, áby były miarą kupnych rzeczy wśelákich. *SarnStat* 1269.

Zwrot: »miarę brać na cenę« = *ustalać cenę* (1): A od tárgu do tárgu przez tydzień ma miarę brać ná cenę/ po czemu żyto: áby wiedział iáko ie w domu przedawác. *GostGosp* 46.

W przen (1) :

Fraza: »nie masz miary« (1): [*Bóg dał*] Rozum/ Zdrowie/ Nawźem baćnośc [...] Zapłaczić to niemafs miary *RejKup* aa4.

a. *Ilość produktu równa określonej jednostce miary* (66) : Miará zówždy iednáka ma bydz/ ták przy Pánie iáko przy Rewizorze *GostGosp* 48.

miara czego (20): A rofkazał przereczzonego łukna kupić tak wiele iednego iako y drugiego za 365. zło. Iest pythanie wiele miar z nich każdego kupi. *KłosAlg* Gv; *LibMal* 1545/95v, 1547/132v; *Leop* 1.Reg 25/18; Iutro o tym czáfie miará mąki [*satum simile*] będzie przedawána zá fykl/ á dwie mierze ięczmieniá [*duo sata hordei*] też zá ieden fykl w branie Sámáryey. *BibRadz* 4.Reg 7/1, *Matth* 13/33, *Luc* 13/21; *BielKron* 53, 62v, 111v, 453v; *Tolerat* haec navis mensuras trecentas, Može tá łódź znieść trzi stá miar żytá. *Mqcz* 457a, 452a; *WisznTr* 17; *GrabowSet* O2; Podobne iest kroleństwo niebiekie kwálowi/ ktory wźiawfzy niewiáftá zákrylá we trzy miáry mąki [*in farinae satis tribus*]/ áż wśyftká łkwáśniáá. *WujNT* *Matth* 13/33, *Luc* 13/21; tedy Zupnik/ ktory dźierzy Zupy do wiernych rąk/ nie ma ináczýy miáry foli poczytác ná liczbie/ iedno po cztérzy grołze. *SarnStat* 373, 378.

W połączeniu z liczebnikiem [zawsze: liczebnik + miara] (15): *LibMal* 1545/95v; *Leop* 1.Reg 25/18; *BibRadz* 4.Reg 7/1, *Matth* 13/33, *Luc* 13/21; *BielKron* 53, 62v, 111v; *Mqcz* 457a; Albo ty Páni/ co w dźieży trzy miáry Kwásińz: chcąc ábyś z niey miááá chleb iáry *GrabowSet* O2, O2; *WujNT* *Matth* 13/33, *Luc* 13/21; *SarnStat* 378; *SkarKaz* 85a.

W połączeniu z nazwą (1): náberz łobie wonnych rzeczy [...] / to iest/ Mirry [...] pięć łet łotow/ [...] *Aromaticum calamum* pułtrzeciá ftá/ według wagi domu łwiętego oleiu oliwnego ná miarę *Hyn* *BielKron* 33v.

W charakterystycznych połączeniach: *miara grochu, jęczmienia* (2), *korzenia, mąki* (11), *oleju, płotna, sukna, żyta* (2).

[Wyrażenie: »miara młyńska [= używana w młynie]«: w każdym worze miar 10 młyńskich wierzchowatych opływających *LustrKraK* I 9.]

Przen: [bibl.] *O sprawiedliwości boskiej* (36) : *RejPos* 170, 171v [2 r.]; *CzechEp* 138; *Dawaycie/ á* będzie wam dano. miarę dobrą y natłoczoną y potrzęsioną y opływaiącą dádzą ná łono wálze. *WujNT Luc* 6/38, *Luc* 6 arg; *SkarKaz* 279a [3 r.], 637b.

W charakterystycznych połączeniach: *miara dobra* (5), *hojna* (5), *natkana* (2), *natłoczona* (2), *natrzęsiona* (*natrzęsniona*, *potrzęsiona*) (5), *obfita* (3), *opływająca* (9), *prawdziwa*, *sowita*, *wielka*, *wierzchowata*, *własna*; *zapłata miary*, [jaką] *miarę*; *miarę odsypać*, *placić*, *przynosić*, *wziąć*.

Przysłowie: Głupiec z tego się rádowác/ Coć tą miarą mogą oddać. *BierEz* N3; *OpecŻyw* 180v; *BielŻyw nlb* 3; *NIE* łádzćie abyście niebyli łądzeni *Abowiem* którym łądem łądzićie tēm łądzeni będziecie i którą miarą (*marg*) wktórą miarę (-) mierzyćie tą tész wám mierzo będzie. *MurzNT Matth* 7/2, *Mar* 4/24; *Iáka miará/ táka zapłatá* bywa. *BielKom nlb* 3, *Dv*, *F8*; *BibRadz Mar* 4/24; *Ták młody iáko y ftáry/ Weźmie zapłatę* śwey miary. *BielKron* 135v; *PaprPan Ff*; *Ná ten czas* kiedy *Pan* ludzióm złośliwym/ *Z ich włátnéy miary/ gdy ná prawie* siędźie/ *Oddawác* będzie. *ZawJeft* 11; *Tą miarą* ludzióm oddáią/ *Iákiéy oni vżywaią*. *ZawJeft* 15; *WujNT Matth* 7/2, *Mar* 4 arg, 24, *Luc* 6/38. [Ogółem 18 r.].

Zwroty: »[jaką] miarą mierzyć (*a. odmierzyć*), *odmierzony*; *namierzona* ma być miara« = (*in*) [*aliqua*] *mensura metiri PolAnt*, *Vulg* [szyk zmienny] (12 : 1; 1): *OpecŻyw* 180v; *BielŻyw nlb* 3; *MurzNT Matth* 7/2, *Mar* 4/24; *BibRadz Mar* 4/24; *Pámiętayże teź/ iż káždy* poštěpek *Krześciáńkiej* cnoty ábo *powinności* twoiey/ *ma* tobie być łowithą á *hojną* miarą *odmierzony* *RejPos* 173, 170v [2 r.], [219]v; *WujNT Matth* 7/2, *Mar* 4 arg, 24, *Luc* 6/38; *SkarKaz* 279a.

»[jaką] miarą, z [jakiej] miary odda(wa)ć« [szyk zmienny] (6 : 1): *BierEz* N3; *BielKom Dv*; *A* to pilnie *śluchay* w *tey Ewányeliey* s. iż to tobie wšytko *hojną* á *obfitą* á *opływaiącą* miarą będzie oddano. *RejPos* 171v, 266; *PaprPan Ff*; *ZawJeft* 11, 15.

Wyrażenie: »rowna [= *taka sama*] miara« = *modius aequalis Vulg* [szyk 2 : 1] (3): *Wízák* *wieź* iáko w piśmie nápiřano/ *Aby* *krzywdy* ná *Bogá* wkładano/ *On káždemu* *rowną* miarą *pláci/ Kto* nań wkłada *śwe* *krzywdy* nie *łtráci* *BielKom F8*, *Dv*; *Leop Deut* 25/15.

a. *Oplata w mące lub zbożu dla młynarza za mielenie lub część z niej oddawana panu przez młynarza* (6) : *Klucznik* [...] *Młynárzá* *ma* mieć ná *pieczy/ áby* *Páńřka* *miará* *dochodziłá* do *dworá* *łpełná* *GostGosp* 58; [*Kmiotek*] *nie* będzie *łie* do *inřzego* *młyná* *ciągnął/ á* będzie *śwe* *mliwo* do *Páńřkiego* *młyná* *záchowywał:* *bo* *mu* *tám* *przez* *miary* *będą* *mleć*. *GostGosp* 62, 62 [2 r.]; *Przeto* *té* *młyny* *wyszřey* *miánowané* *z* *trzeciá* *miarą* [...] *temu* *to* *miářtu* *nářřému* *Poznániowi* [...] *in merum dominium* *czářy* *wiecznémi* *incorporuiemy*. *SarnStat* 976.

Szereg: »wymiar albo miara« (1): *Klucznik* *około* *mąki* *mełćia* *ma* *doyřrzeć/* [...] *á* *iřby* *z* *młyná* *łpełná* *mąká* *wracáłá* *łie/ y* *wymiar* *álbo* *miary* *áby* *łpełná* *tákże* *dochodziły* *do* *dworá* *GostGosp* 54.

b. *Doraźnie przyjęta jednostka miary* (7) : *Kiedy* *chceřz* *wieźę* *álbo* *co* *wyřokiégo* *zmierzyć/ weźmi* *łalkę* *iáko* *długą* *chceřz/* *pořtawźe* *ią* *pořto:* *potym* *weźmi* *miarę* *ćieni* *iéy/ á* *tą* *miarą* *zmiérz* *ćień* *co* *od* *wieźe* *idźie:* *á* *rozumiéy* *iáko* *ná* *wielu* *tych* *miar* *ieřt* *ćień/ źeć* *ná* *tylu* *łalk* *ieřt* *wieźá*. *GrzepGeom* O4v, P2v, P4.

Zwrot: »miarą zmierzyć« [szyk zmienny] (2): weźmi miarę Linię e.c. zmierzże tą miarą Linią e.b. á iáko ná wielu tych miar naydziełz Linią e.b. rozumiéy żeć ná tyłu lafk iest wyfokość b.a. *GrzepGeom* P2v, O4v.

Wyrażenie przyimkowe: »według miary« (2): kiedy kto rokráczywfy Cérkiel vczyni koło/ á potym Cérklem według téyże miáry nie ítuláiąc go/ áni go téz dáléy rokráczáiąc/ będzie ítapác po ónéy Circumferencyéy: tedy naydzie/ że Cérkiel ízółtym ítapieniem przyydzie ná tho mieyfce od którégó był począł. *GrzepGeom* K3v; *BielSpr* 63.

2. *Mierzenie, określanie wielkości; mensura Vulg, JanStat (29) : ZapWar 1548 nr 2668 [2 r.]; Strum* C4v [2 r.]; á tak vftáwiamy/ áby w ratulfach korce były ípráwiedliwéy miáry: które dármo máią byđz dawáné ludzióm ku mierze [*ad mensuranda frumenta JanStat 1056*] *SarnStat* 282, 283 [2 r.].

miara czego (2): *HistAl* A; Aczbym tu miał wielé y ízérzéy pífac w téy mierze/ á zwláłzczá około Stáwowych robót/ y około miáry y wázenia ich/ álbo nárybienia ich *Strum* Q3.

miara czemu (1): *GostGosp* 74 cf *miara czym*.

miara na co (1): Miárá ná kopánie pod mur. *BielSpr* 63 marg.

miara czym (1): Máłfu do rozchodu kwartámi miárá. *GostGosp* 74.

Przysłowie: XArcybiskup nato powiedział, zeto vniuersus ordo gdy wsiadać nasiodło miarę brać [= za późno zacząć przygotowania] *ActReg* 14.

Zwrot: »rozdzielić pod miarą« = *odmierzyć dział* (1): Y on im rzucił los/ á ręká iego rozdzieliłá iá [ziemię] im pod miarą [*divisit eam illis in mensuram*]/ áłz ná wieki poíedá iá *Leop Is* 34/17.

Wyrażenia: »do klobnej miary« = *gdy waga w równowadze, tj. bardzo dokładnie* (1): Aurum ad Sacoma appendere, Złoto aż do klobnej miáry przidzie wázić. *Mącz* 363d.

»prawa miara« (1): Libramentum, et aequilibrium *Odważenie/ práwa miárá/ gdy wagá w klóbie ítoyí. Mącz* 192c.

Szereg: »miara ani (i) waga (a. wázenie)« (2): Woiewodowie máią tego doyźrzcé/ áby nikt niebył vćífnion ná mierze áni ná wadze. *UstPraw* A2; *Strum* Q3.

Wyrażenie przyimkowe: »pod miarą« = *dobrze wymierzywszy* (1): A iefliże dla miáłkości wody íkoku wielkiégó ná kołá nie będzie: tedy day vrobić Przykopę/ poczawłzy od Rzéki pod miárą/ podlá Grobléy/ á nabližéy Grobléy dziešieć łokci. *Strum* I2v.

a. *Przestrzeganie odpowiednich jednostek miary i ich ilości* (11) : *GlabGad* P8; Woiewodowie [...] máią ítáwić y dogłędác káždégó roku/ iákoby w rzeczách przedawájących nikt nie był ószukan w mierze *UstPraw* F3; *BibRadz* 1.Par 23/29; Podźmyłz zásię do Szynku iáki nierząd w mierze *BielSat* B4v [*idem*] *BielRozm* 15; CHcemy/ áby káždy Woiewodá w íwym Woiewództwie miał moc w káždych mieściech/ rzemiełnikóm wízelkim y kárczmarzóm/ pewná miarę y obyczay przedawánia rzeczy w ich rzemieśle poftánowic *SarnStat* 285 [*idem*] 914.

miara czego (1): bo piátná nie iedno dla fałszu á plugáwey ípráwy káżdá Dworká ma kláśc/ ále teź y dla miáry máłlá. *GostGosp* 126.

miara na kogo [= *dla rzeczy wykonanych przez określonych rzemieślników*] (1): Miárá y céná ná Rzemiełniki, Kárczmarze, y téz Rzezniki. *SarnStat* 285.

miara w czym (1): Trzebá wiedzic iáka miárá á wagá w lekárftwiech ma być *SienLek* 45v.

Wyrażenie: »słuszna miara« (1): á gdy ich [lekarstw] też kto nie dowezmie/ tedy też flábością fwą choroby przewyciężyć fye niemogą: á ták áby wtym flufzney miáry vzywác prości vmieli/ będzie pierwfzy rozdział o Częściach Wagi y Miáry Lekárfkiey. *SienLek* 45v.

Szeregi: »miara i cena« (1): *SarnStat* 285 *cf* miara na kogo.

»miara a waga« (1): *SienLek* 45v *cf* miara w czym.

b. Umiejętność mierzenia [na co] (1) : Ziemią też miałt dobywáią/ kopáiąc pod mury/ prochy potym záládzáią ále do tego trzebá Háwerze mieć od Gor gdzie Stolle kopáią Kruźcowe/ áby tráfił práwie pod mur álbo pod párgan: muśi mieć ná tho práwie miarę/ to ieft/ rozmierzyć iáko dáleko od tego mieyfcá gdzie poczniefz kopác do muru *BielSpr* 62v.

3. Nadawanie prawidłowego kształtu geometrycznego w pracach technicznych (pionu, kąta itp.); prawidłowy kształt geometryczny (5) : Są tedy Inftruméntá álbo Naczynié rozmáité/ których mądry Miłtrzowie do miáry vzywáią *Strum* Bv.

miara czym (1): Abowiém z téy dźiurki wzięlá fye miárá Cérklem. *Strum* C.

Zwrot: »miarę brać [= wytycząć]« (1): *Amusis*, [...] Sznur ciefielski/ którym miarę przy budowaniu bierzą. *Mącz* 8c.

Wyrażenie: »prawa miara, w prawą miarę« (1 : 1): Gnomon, Wízeláka rzecz którą co bywa miárkowano. A która práwą miarę vkázuye yáko yeft fznur ciefielki [!]/ wedle którego vkázania drzewo trá álbo ciefzą *Mącz* 147b; *Regula*, [...] Sznur álbo linia do proftowánia á w práwą miarę czinienia czego. *Mącz* 351a.

4. Przedmiot służący do mierzenia; mensura Vulg Mącz, JanStat, Cn; metreta Mącz (51) :

a. Do ustalania wielkości (36) : Nád tho Piekárzow/ Rzeźnikow/ y Kárczmarzow máią doględác: [...] áby korce y inne miáry pod Mieyfkim znákiem były *GroicPorz* b4; A then co femną gádał/ miał trzcinną miarę złotą/ chcąc żeby zmierzył miáltho y brony iego/ y mur. *Leop Apoc* 21/15; Ktoby miał mnieyřzą miarę niź ieft z ftárádná obyczay/ táki ma być karan od Woiewody y Stárofty winą wedle Státutá. *UstPraw* F3v; *Mącz* 262d; *RejAp* 183; Ale rościágnáwłzy fznur od Bórtý do Bórtý/ idźifz z miarą podle fznura/ mierząc kędyby miárá vkazowálá wyžéy nad fznur/ tu niechay dobiéra. *Strum* F3, F3; *WujNT Apoc* 21/15; *SarnStat* 282.

W połączeniu z określeniem wielkości (4): Naprzód ma być miárá ná czternaście łokiet y ná dłóni. *GrzepGeom* L2v, L4 [3 r.].

W połączeniach szeregowych (2): aby rzemieřla, korcze, miary i lokcze przedawania, zboza, piwa, y ynne vtavy spraviedliwie bely zachovane *ComCrac* 12; *SeklKat* L2.

W charakterystycznych połączeniach: miara mniejsza, należąca [do czego], różna, trzcin(ia)na (2), złota (3); miara ukazuje; część miary; miary używać; mieć miarę (3), oddać; miarą przedawać.

Fraza: »miara jest fałszywa« (1): Woiewodowie [...] ná każdy rok máią doględác/ iżby miáry y wagi wízelákie niebyły fáłřzywe. *UstPraw* Av.

Zwroty: »miarą mierzyć (a. mierzać, a. domierzyć, a. zmierzyć), rozmierzony; miara ku mierzeniu« = *mensurare in mensura PolAnt* [szyk zmienny] (5 : 1; 1): *Decempeda*, kiy álbo laská na dziefiący ftópách miárá yeft/ którą ymioná ná rolé mierzano. *Mącz* 79a, 79a, 268c, 501b; *RejAp* 184v; (kto) też zmierzył miarą piafek ziemie/ á zważył wagą gory *BudBib Is* 40/12; *SarnStat* 1269.

»umniejszyć miary« (1): Kiedy przeminie miefiąc/ rofprzedamy thowáry: A Sobbothá/ othworzemy zboże: ábyfmy vmnieyfzyli miáry [ut imminuamus mensuram]/ á przyfporzyli gwichtow/ y podrzucyli wagi niefpráwne *Leop Am* 8/5.

Wyrażenie: »miara niesprawiedliwa [czego]« (1): Nád tho Piekárzow/ Rzeźnikow/ y Kárczmarzow máią doglédáć: Miáry káźde y wagi nie fpráwiedliwe wfzelkiego iedzenia y pićia y kupiey wfzelkiedy obáczáć *GroicPorz* b4.

Szereg: »miara i waga« (6): *GroicPorz* b4; *UstPraw* Av; A té wfzyfłtkié miáry y wagi wyszfzý opifáné bédą wymiárné y céchowáné y oddáné Woiewodóm. *SarnStat* 280, 280 [3 r.].

W przen (6) :

W połączeniu szeregowym (1): grzeffá wfyfci ktorzy fłowo Boże/ prawdę/ fprawiedliwofc nauke prawdziwa/ maiętnoć/ lokciem/ miarą/ funtem [domyślnie: mierzq]/ Albo fławę dobrą kradną bliznemu *SeklKat* L3.

Zwroty: »napęłnić miarę [czyjq]« = *dorównać komuś w grzechu* (1): A ták świadczyćie fami/ iż fynowie ieftećie onych co pomordowáli proroki. Y wy nápełńcie miarę [implete mensuram] oycow wálznych. *BudNT Matth* 23/32.

»miarą rozmierzyć (a. pomierzyć)« = *mensura mensurare Vulg* (2): *Leop* 4.*Esdr* 4/36; y by Geometrowie/ ktorzy dowody pewné á dofkónálé fą/ chćieli Kśięftwo z Królestwem miarą fwoią pomierzyć/ nie naydá inák tego/ iedno że Kśięftwo Królestwu [...] równé być żadną miarą niemoże *OrzQuin* Q2.

Wyrażenia: »fałszna miara« (1): Ktoby rzekł nie mam grzechu ieftem w fercu czyfłty/ Fálfzná miarą y wagą káźdy ieft nie ifty. *BielKom* Cv.

»miara prawa« (1): Miarę prawą miey á každemu wiernie odmierzay. *BielŻyw* 100.

Szereg: »miara i waga« (1): *BielKom* Cv cf »fałszna miara«.

b. *Do nadawania prawidłowego kształtu geometrycznego* (12) : Gruma mensura quaedam, qua fixa viae ad lineam diriguntur, Nieyáka miarą/ álbo cel wedle którego drogi profłuyą. *Mącz* 150a; miedzy wfzyfłtkimi miárámi/ to napewnieyfza/ Wodá: [...] z Synwagą á Bláfzką ná fznurze. *Strum* C4v; Regula – Liniał, profłá miara. *Calep* 906b, 465b.

Wyrażenia: »miara ciesielska« = *modulus Mącz; norma Calep* (2): Modulus aliquando, Nieyáka miarą ciefielska. *Mącz* 228a; *Calep* 703a.

»węgielna miara« (2): Norma, Węgielnicá/ Węgielna miarą/ wedle którey cieflie węgły fławiąyą [!]. *Mącz* 250a, 250b.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle miary« (1): Regularis – Wedlie miari vczinioni. *Calep* 906b.

»w miarę« (2): Normalis – w miarę vftawioni. *Calep* 703a.

~ *Szereg:* »w miarę a po snurze« (1): Emussatum, id est, ad amussim factum, W miarę á po fñurze vcziniono. *Mącz* 103c. ~

W przen (1) : Y poliędą ią [ziemię] Puhácź/ y Ież: á Zoraw/ y Kruk bédą w niey miefłkác: Y bédzie ná nię rozćiągnioná miarą/ áby wniwecz byłá obroconá/ y práwidło ná fpułthoffenie. *Leop Is* 34/11.

c. Celownik, narzędzie do ustalania kąta nachylenia lufy działa (3) : Ale pośpolicie [działa] zową Kártany albo też Borzące/ z tych według okazania wagi ná to wczynioney/ ítrzelaią y wagą podnoszą ku mierze y ípufzczaią áby tam tráfił gdzie chcéłz *BielSpr* 74v, 73v.

Wyrażenie przyimkowe: »pod miarą« = *bardzo dokładnie* (1): Włóżywfy kulę w móźdżerz/ trzebá ij wywáżyć pod miarą *BielSpr* 73v.

5. Wzór, model, kształt (12) :

a. W zakresie zjawisk fizycznych (2) : á jednę wagę íprząść domá dla próby wagi/ [...] á toż ná oney mierze wagi doświadczy/ ieśliby ták przedze oddać nie mogłá/ iáko iey przedziwá dano. *GostGosp* 114.

W przen [czyja] (1) : Nie tyś to/ o Zofia/ nie ty ná mą wiárę/ Któréy ia przed siedmią lat pomnię w íercu miarę. *KochFr* 115.

b. W zakresie faktów niematerialnych (10) : Cnotá w pońrzedku miefzka/ nie przechodząc zámierzonego krefu/ áni ku wielkości/ áni ku małości/ áni fię bac trzebá/ żeby w niey co bydź názbýt miáło/ gdyż oná íamá miarą íełt/ á rzecz káżdá ktora pońrzedek przeýdzie/ á wielkością íwoią íobie íełt íiężka/ dobrá bydź nie może. *GórnRozm* B3.

miara czego (7): PatKaz III 95; áż íye zbyeżymy wífyłtcy w yednoć wyáry á vznánýa Syná bożego/ w mężá dołkonálego/ w myarę zupełnego wyeku Krytuśowego KromRozm III G8 [przekład tego samego tekstu (5)] Leop AAA4v; BibRadz Eph 4/13; KuczKat 5; RejPosRozpr c; WujNT Eph 4/13.

W połączeniu szeregowym (1): Barzo tedy uyelką praczą myal criťtus omaryey íwey matcze gdyfz yá barzo myloual y owfzem yego myłofzcz byla wízytkych myłofzczy przyklad regula y myara *PatKaz III 95.*

Wyrażenie przyimkowe: »[kto] w prawej mierze« = *wzór kogoś* (2): Ták rano/ iáko w wieczor/ w bieśiedzie/ w paćierze/ Tákíemuby rzekł káždy/ Sláhcíc w prawey mierze. *BielSat* D [*idem*] *BielRozm* 24.

6. Ilość, wielkość, rozmiar; mensura Vulg, PolAnt (259) :

a. W zakresie zjawisk fizycznych (głównie o ilości, pojemności i wymiarach przestrzennych; też o ciężarze, temperaturze, długości czasu, długości tekstu, wysokości opłaty, wysokości tonu, wzroście ludzkim, wieku) (218) : Mąż ieden pońrzedney miáry/ Íż áni młody áni ítáry: Miefzkaíác íobie piefzczenie/ Więc potym poiął dwie żenie *BierEz* Mv; *BibRadz Ez* 45/11; byłá wyśoka wieżá Piramis/ ná czterzy gránie z cegły wymurowána/ ná wzwyż miáłá 625. Ítop/ wízytki ítrony álbo boki tęż miály miarę. *BielKron* 268, 444v; *Mącz* 296d; ty żiołá wízyłtki zmiefzay z żytną mąką iárą: Toć wtwey woli iáką miarą: vpiecz tho w gorącym piecu *SienLek* 54; *BielSpr* 17; *BudBib* 4.Esdr 4/48; *Strum* C4v [2 r.]; *Oczko* 12v; Co fie tycze miefzkánia/ Niech ma [*szlachcic*] dom íwoy/ á gotowy/ rządnie rozmierzony/ ná moc zbudowány [...] w nim gmáchy rozney miáry *GostGospPon* 170.

miara czego (22): ktore długie nogi maíą godnieyfze íá ku rodzeniu, dla przeťtworu takowego naczynia ktorego miarę połowicza ítopy vkazuie. *GlabGad* P7; *ComCrac* 14; *Leop* 3.Reg 7/20, *Iob* 38/5, *Ez* 43 arg, 13; *GórnDworz* V4v; A ták/ przez táką proporcýą/ poniewáż iuż wiefz/ iáko wielka íełt Linea b.a. dowiefz íye miáry Liniéy a.c. *GrzepGeom* Ov, G4v, L3, N3v, O4v, P2v, P4, Q3v;

BudBib Iob 38/5; *Oczko* 20v; *NiemObr* 144; *KochPhaen* 24; *KochPieś* 37; Máty wymiářem robić/ miářę ich wiedzieć iáko wielkie/ iáko ich wiele trzebá ná ktorą łzkutę *GostGosp* 90; *GórnTroas* 15.

miara czym [= *mierzona przy pomocy czego*] (1): Spráwił teź y Koćieł wielki ná dziefiáci łokieth [...] / ktory był ná wzwyż ná piáci łokiet/ á miał wokoło trzydziełci łokiet miáry niácią. *BibRadz* 2.Par 4/2.

miara w czym [= *mierzona określoną jednostką*] (1): A te zás miáry ołtarzá w łokciu náprawdziwłým/ kthory miał łokieć y dłoń *Leop Ez* 43/13.

Z określeniem wielkości za pomocą jednostek miary (3): były ná onym rownym polu drzewká niezliczne/ ktore nád miářę łokciá wiětfe nie roły *HistAl* K7v; *BibRadz* 2.Par 4/2; *GostGosp* 74.

W połączeniu szeregowym (1): ták iże może y inną podobną rzecz oddać, by iedno táfz liczbą, y táfz miářą álbo wagą á dármo oddano było. *SarnStat* 1272.

W charakterystycznych połączeniach: *dostateczna miara, mała, prawdziwa, różna, (po)śr(z)ednia* (2), *więtsza; miara pokazuje; miara ciała* (2), *cieniu, dyjamentrow, liniiej* (4), *łanu, mince, muru, nocy, ołtarza* (2), *pławu, wieże; miara nicią; miara w łokciu; prawidło miary, wypełnienie; dojsć miary, dowiedzieć się* (2); *mierze przypatrzeć się; mieć miarę* (2), *poznać, stracić, ukazować* (2), *wiedzieć* (2).

Zwroty: »położyć (a. założyć) miarę« = *wymierzyć; ponere mensuras Vulg, PolAnt* (2); *Leop Iob* 38/5; Gdzieś był gdym zókłádał ziemię/ powiedz iefli znałz wyrozumienie? Kto położył miarę iey gdy wiełz? ábo kto wyćiągał nád nią łznur? *BudBib Iob* 38/5.

»stać w (jednej a. swej) mierze« = *nie zmieniać się w wymiarach, ilości [szyk zmienny]* (3); *RejWiz* 144v; Stała wodá w mierze dni łto y pięćdziefiát. *BielKron* 4v; *SienLek* 12.

»miarę wziąć, brać« = (z)mierzyć; *modificari Mącz [szyk zmienny]* (4 : 4): *Mącz* 26a, 228a; *GrzepGeom* O4v, P2v, P4; *BielSpr* 63; *Oczko* 16; Drwá wymiářem woźone bydź máią. [...] á dzień ieden odważywłzy pilność/ miářę wziąć/ iáko wiele włzyfscy álbo ktora wieś náwoziłá *GostGosp* 86.

Wyrażenia: »dobra [= *odmierzona z nadwyżką*] miara« (1): Wezmi pfię łayno/ [...] Miodu przefnego [...] / łoli poł łżki dobrej miari/ zmiefzay thy rzeczy łpołem *FalZioł* V 81.

»jedn(aki)ej, teźe, rownej miary« (3 : 2 : 1): Rowney miáry będą [*aequa erit mensura*] włlyłtkie kołdry. *Leop Ex* 26/8; *BibRadz* 3.Reg 6/25; Analogos, Latine, propotionalis, conveniens, Rowny/ teźe miáry. *Mącz* 9a; Siłá ich [*gwiazd*] iednéy miáry/ tákze y światłości. *KochPhaen* 15; *GostGosp* 72, 74.

»sprawiedliwa miara« (1): á ták włtáwiamy/ áby w ratulfach korce były łprawiedliwéy miáry [*iustae mensurae JanStat* 1056] *SarnStat* 282.

Szereg: »miara i waga (a. ważność)« [*szyk 1 : 1*] (2): *ComCrac* 14; Tworzydłá ná łery y dziełzki ná máłło/ [...] iednákiey miáry y wagi máią bydź w káżdym imieniu. *GostGosp* 74. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

Wyrażenia przyimkowe: »wedle [jakiej] miary« = *jakiejś wielkości* (3): *Leop* 3.Reg 7/20; Y celle iey/ y fieni iey były teź wedle piwłzey miáry [*secundum mensuras istas*] *BibRadz Ez* 40/29, *Ez* 40/33.

»w miarę« = *w ograniczonej ilości* (2): Y wody w miarę [*in mensura*] nápijác fię bédziefz/ łzołtą część Hinu *BudBib Ez* 4/11, *Ez* 4/16.

»w miarę« = *tyle, ile trzeba* (1): Ale co fye złęże/ tho ty zás drzewem nádłóż: á to dla tego żebyś miał wodę w miarę iákoś łobie odważył. *Strum* M4v.

»w jedną miarę« = *tej samej wielkości* (1): Efá y bat niech będą w iednę miarę [*mensurae unius*]/ żeby bral dzieśiątą część chomerá bat *BudBib Ez* 45/11.

»w swą miarę« = *we właściwym czasie* (2): Ten prósi Bogá/ by rychley fwiłó/ Ow ráczey/ żeby nocy przybywáło. Wfwą miarę przedlię zelzła noc/ á potym Swiát fie rofwiecił wśzytek łóńcem złotym. *KochSz C2v; GostGosp* 66.

»pod tąż miarą« = *tyle samo* (1): tedy ten co ie [*drwa*] ná mieýfcu odbiera/ tákże ie ma pod tąż miarą ná mieýfcu/ gdzie ie fpułzcza/ oddáć *GostGosp* 80.

»w jednej mierze« = *w równych ilościach* (1): wśzytkich thych trzech rzeczy ma być w iedney mierze, Zbij á tho zmieszay wśzytko fpołem, A tak bedzie mać *FalZioł V* 117v.

»w jednej mierze« = *niezmiennie pod względem rozmiarów* (1): Kiedy poczniefz Groblą fypáć Dwułoktową [...]. Zawierká ná wierzchu łokci trzy. [...] Wyfokość trzyłoktowéy Grobléy potrzebuie zakládu łokci 10. [...] á zawierki zoftanie łokci czwórzy. [...] Wyfokość Grobléy łokci Ośm: [...] ná zawierkę zoftanie łokci ośm. Tu iuz zoftawuy zawierkę w iednéy mierze *Strum D3v*.

»w rownej mierze« = *tej samej wielkości* (1): A grunty zákładáne z kámienia kofztowne⁸⁰ y wielkiego/ ná dziefięć álbo ná ośm łokci: á ná wierzchu takież kámienie drogie w rowney mierze [*aequalis mensurae*] ćiofáne było *Leop 3.Reg* 7/11.

»w teyże mierze« = *tyle samo* (1): Z Philemoná Plautus bierze, Cieklińkiemu w teyże mierze Dáie z fwego, y ták płáci Co wzięł, á fam nic nie tráci. *CiekPotrSzym*)(3v.

W przen (2) :

Zwrot: »miary doróść« (1): tedy fię też zaráz y Antychriřt poczał pokázowác y ták z lekká rość/ [...] áż wzroftu y miary dorófl. *CzechEp* 357.

Szereg: »wzrost i miara« (1): *CzechEp* 357 cf *Zwrot*.

Wyrażenie przyimkowe: »według miary [czego]« (1): Z ktorego [*Krystusa*] wśzytko ćiáło [...] według miary [*in mensura*] kázde⁸⁰ człónku bierze pomnożenie przyłtoyne ćiáłu/ ku zbudowánium fámeo fiebie przez miłóść. *BibRadz Eph* 4/16.

α. Równa ilość, równowaga elementów; proporcje; aequabilitas, aequalitas *Mącz* (44) : Aequalitas et aequabilitas, Równość/ Miára. álbo Mierność. *Mącz* 4c; z tego czworgá záczęćia/ nie iedno człowiek ieft fpráwión/ ále wfzelka rzecz ná świećie/ tylko iż iedná rzecz węcéy iednégo z nich ma niżli drugiego/ [...] á tá rozność miary ieft napóspolitfza w ludźioch *SienLek Vuu*, 1v, 2, 28v.

miara czego (2): Bowiem one [*dzieci*] maią dofić ognia przyrodzonego y wilgotności doftateczney, przeto nie trzeba im przydawać wiefzszego ognia, ani też wilgoti ciepłey, á to, by fie w nich nie przeięła miara komplexey w ktorey żywienie y zdrowie zależy. *GlabGad H*, I8.

miara w czym (1): GDyżci Zdrowie ćielefne w mierze zależy/ mamy wiefzćieć/ iżci miarą ma być w rozgodzeniu fzelci rzeczy przyrodzonych *SienLek* 2.

Zwrot: »k(u) mierze przywodzić« (2): Ten oleiek czyfci każdá niemocz/ á wilkości ku mierze przywodzi y rozpáda złe zebranie. *FalZioł II* 23; *SienLek* 1v.

Wyrażenie: »przyzwoita miara« (1): W człowieczym cieie poki wilgotności máią fwą przyzwoitą miarę/ fwoy porządek/ poty zdrowie człowiecze kwitnie *GórnRozm* M3v.

Szereg: »szrodek i miara« (1): Z tąd możem poznać iż w ludziech ktorzy w czas flono iadaią panuie wilgota Sanguinea, to ieft, krewna, ktora zależy w frzodku y w mierze suchości z wilgotą *GlabGad* I8.

Wyrażenie przyimkowe: »pod miarą« = *w równej, w tej samej ilości* (33): *FalZioł* I 34a; Weźmi Lebiodka/ Izopu/ gorczyce/ [...] ále wżyfłtkiego pod miarą/ á ftárwży w donicy/ warz to w ocie *SienLek* 40v, 53v, 64v, 67v, 71v, 112 (15).

~ *pod miarą z kim* (1): Iezdni ktorzy ná przodku ftoią/ máią fthać w gránowithey fpráwie/ pod miarą s piefzymi ná dłuż y ná fzyrz *BielSpr* 33.

Wyrażenie: »pod jedną, równą miarą« = *mensura una (a. unius)* *PolAnt* (15 : 1): VEzmi włofkiego kopru [...] / Rożey czirwoney/ Czelidonijey/ Ty wżytke zioła máią być świeże, á brać ich pod iedną miarą *FalZioł* II 15d, II 19c, III 12a, V 33, 34v, 93 (12); Y będzie iedną oponą ná dłużą trzydzieści łokiet/ á wżerzą ná cztery łokcie/ owa ty iedennaście opon pod iedną miarą będą. *BibRadz Ex* 26/8, *Ez* 45/11; *SienLek* 141v; *Strum* D4. ~

β. Norma ilościowa, zaplanowana wielkość, optymalna ilość, wielkość itp.; modus *Modrz, JanStat* (105) : Danyłowczifzny nyemałz myary yeden rałz wyączey a drvgy mnyey byorą ftheyze tęlagy 120 tholp ffoly zaden nyewye dlya czego *MetrKor* 57/120v, 40/823, 59/282; *GlabGad* F4v; (*nagł*) Iákies miary ktore Potráwy potrzebuią. (-) IEdz dwákroć więcej niżli piy: chlebá pułtrzećią kroc więcej z mięfem: cztery kroc więcej zrybámi/ z grzyby/ z kápuftą *SienLek* 4, 32, T[tt]; *BielSat* Nv; A táki proch przyda fie ná każdą ftrzelbę/ [...] rozumiejąc mierze według prochu dobrego iáko go wiele trzebá fypác do dział álbo hakownic / kiedy dobry thedy mniej/ iefli fłáby tedy więcej *BielSpr* 73, 7 [2 r.], 73, 75; przeto látá/ chorobá/ á siłá/ w wodách tych fiedzeniu/ fnádnie miarę poda. *Oczko* 27v, 12v, 19v [2 r.], 20, 22v, 34; *BielSjem* 37; *GostGosp* 84, 86; *SarnStat* 370.

miara czego (30): Nad proch tych niedzwiadkow nicz lepřzego może być: by mógł mieć fwieży/ ktore⁸⁰ miara ieft fzełć ziarn *FalZioł* V 111v, I 112a, 153d, II 21c, III 6a, 15c, V 103v [15 r.], 104 [4 r.]; A naydzie tákiego łotrá/ że y miarę żywności ftołu Páńkięgo będzie moderował *Strum* R2v; O Márkionie wieleby piác/ iáko wiele pofáłfzował/ ále miarą przedmowy niedopuřcza. *BudNT przedm c*; *Oczko* 22; *GostGospPon* 169; *WujNT Luc* 12/42.

miara czemu (2): A iákąż fpráwiedliwość záchowáli piekárze y kárczmarze wprzedawániu chlebá y piwá? A fpuřczániu rzekámi co zá miarą [*exportationum modus*] v nas? *ModrzBaz* 142; *GostGosp* 80.

miara czemu [= *odpowiednia dla czego*] (1): Gdy fye náijefz/ niehnet prácu/ á wiedz miarę fwemu ciálu *SienLek* 13v.

miara na co (1): Theż nafienie thego ziela fmażone albo vfufzone/ zatwierdza žiwot/ [...] ktore⁸⁰ nafienia miara na iedno wzięcie iefth czo dwa grořza zaważą *FalZioł* I 111d.

miara w czym (4): *SienLek* 10v; W Vdérzeniu fzláchćiców/ y innych náłzych poddánych/ tá miarą w wyciągániu win/ chcemy áby byłá chowaná *SarnStat* 618, 515, 819.

Z okreřleniem wielkości za pomocą jednostek miary, ilości lub wielokrotności innego skłádnika (26): *FalZioł* I 111d, 153d, II 21c, III 6a, 15c (25); á iż to miarą wielka kwart pięć/ albo kielifzków dwádziećią dniá ómęgo *Oczko* 20.

W charakterystycznych połączeniach: miarą mniejsza, pewna (2), pierwsza, probowana, wielka; miara gębki, kamienia, krokosu, nasienia, przedmowy, pszenice, soku, wody, żywności; miara drwom; patrzeć miary (2), potrzebować (2); rozumieć mierze; miarę mieć (2), (z)należć (2), opisać, podać, pokazać, poznać, skazać, upatrzeć (2), wysłać.

Frazy: »[komu] miary nie dostaje« (1): Oględawłszy potym wodę/ poznał iż w żywocie miał silné fuchoty. Ale ij wymy cęgo po wodzie niemogł pobaczyćcz/ aliż zmierzylwłszy/ vřzřał iż mu daleko miary niedořtřwřło *ForCnR D2v*.

»wypełni się miara« (2): *Leop 4.Esdr 4/37*; pomiarem rozmierzył cżřły rozliczył wieki ktore fię nie zřtrřřnř řni wzruřřřř/ řřz fię wypełni onř miřřř [usquedum impleatur ... mensura Vulg]. *BudBib 4.Esdr 4/36[37]*.

Zwroty: »dorořć swej miary« = *dorosnřć* (2): *KochFr 38*; A niech nie będř nřzbyt pieřczonęmi/ Niech przywykřřřř řpřć nř gołęy řziemi. A řkoro ktřry dorořćie řwęy miřřř: Niechay řie w polřch vřgania z Třtřřř. *KochFrag 16*.

»postanowić miarę« (1): A ktoby was [...] wyćięgřć chćřł nř one vřřřřwř dobre/ iřkoby fię řřřřřřřř domř řpřřřwřřřć miřł w iedzeniu/ w pićiu/ w řřřřřřřř [...] ktoby mowię temu chćřł pořřřřwř miřřř [...] / pewniebyřćie go y [!] řziemie wygnřli *GřrnRozm L3*.

»miarę przestřpić, przeřć, przesięgřć« = *mensuram excedere Vulg* [szyk zmienny] (1 : 1 : 1): *Leop Gen 41/49*; *SienLek 29v*; pić wino lekkie/ řlbo piwo do tego/ wolno/ byle nieprzeřřpić miřřř. *Oczko 20v*.

»ku prawej mierze przyřć« = *osiřgnřć normę* (1): nřzřřřřřř od trořzki poczřř/ ř potym nř křřdy dzieř potrořze iedłř przyczyniřřř/ řz ku prřwey mierze przyydie. *SienLek 92*.

»przyřć ku swej mierze« = *dorosnřć* (1): [Feniřs] gdy przyydie ku řwey mierze będie iřko Orzeł *BielKron 264*.

»k mierze przywodzić« (1): A przeto trzebř tę gorřćořć chłodźiř/ ř kmierze przywodzić rzeczřmi wilkimi ř chłodnymi. *SienLek 29v*.

»w swej mierze trwać« (2): A přřřřřřř gdy zřřię thez dorořćie ciřřlo/ A iře iuř w řwey mierze řpełnř będye trwřřlo. Přřřřřřřř iř rozum y potym przedřię dřřey rořćie *RejWiz 119v*; *KochWr 29*.

»miarę ułozřć« (1): A třk temu chcřć miřřř vřozřć [modum imponere volentes *JanStat 502*] řkřřřřřřř: řby w rzeczřch dzieřdzicznych y nie dzieřdzicznych wielkich řędzřř w płřceniũ przerzeczonęgo přmiętnęgo nřd cztęry gřořze wyćięgřć y brřć nie řmiřł *SarnStat 817*.

»z miary (swej) wystřpić (a. występowřć), wyřiřć wykroczyć, wystřpienie« = *excedere modum JanStat* [szyk zmienny] (3 : 2 : 1 : 1): A bowiem w křřdey rzeczřy/ co wykroczy z miřřř/ Zřwřdy bywa řřkoddliwe *RejZwierz 136*; *SienLek 1*; *ReszList 165*; *GřrnRozm M3v [2 r.]*; A ięřliby Marřřřřřř w płřceniũ rzeczřy y targowęgo z miřřř wyřřřřřřřř/ niechay mřřřř moc Rřdy nř Dworze będřć to miřřřkowřć *SarnStat 313*; Gdy ieden głos gornie idzie/ drugi zniřyć fię muřř [...]. Gdy ktory głos z miřřř řwey wyřidzie/ vřzy fię obrazřřřř. *SkarKazSej 676b*.

»miarę zacho(wy)wřć; (swa) miara jest chowana« = *nie przekrřczřć normy; przestrzegać przepisów normujřcych; modum conservare JanStat* (2; 2): SPřnie ř Czućie/ iřko y ine rzeczřy zřnřmięnićie ciřřlo

odmieniáią/ kiedy wnich fwa miárá nie będzie chowaná. *SienLek* 10v; *WerGość* 241; *SarnStat* 618, 819.

Wyrażenia: »naznaczona miara« (2): ták iżby przetsię po téy trofze/ náznáczóną dniówi miárę/ w godzinie/ á nádáléy w pułtoru wypił *Oczko* 20; *GostGosp* 156.

»prawa miara« (3): Ale práwa miárá miéc wodę w Stáwie Cztérzy álbo pięć łokci. *Strum* D2. Cf »ku prawej mierze przyść«, »w prawej mierze«.

»w prawej mierze« = *w sam raz* (1): AEtate et fortuna florere, Być wpráwey mierze ftáry y dobrze zdrowy *Mącz* 131b.

»słuszna miara« (2): Spániu teź y Czuciu/ fłufzney miáry trzebá. *SienLek* 10v. Cf »pod słuszną miarą«.

»miara zakreszona« (1): A iákoź fię nie wftydziłz moy miły brácie/ widząc iż nierozumne bydło miárę łobie od przyrodzenia zákrefzoną pilnie záchowuie *WerGość* 241.

Szereg: »miara i reguła« (1): ABy pewna miárá y regułą [*mensura et regula JanStat* 641] byłą miáná w winie/ która zwykłą bydź do fkarbu álbo komory náłzéy dawáná/ [...] Vftáwiamy *SarnStat* 515.

Wyrażenia przyimkowe: »dla miary« (1): Wezmi gwozdzikow czo chczesz á dla miari możesz funt/ małmazijey moczney kubek dobri *FalZioł* II 23v.

»wedle (a. według) miary« (4): będzie powinien [...] zawierkę wedle miáry vczynić/ ták/ żeby w ónéy fztuce nie było nikędy źemie názybít iedno według miáry. *Strum* F3, Fv; *SarnStat* 280.

»pod miarą« = *w określonej, odpowiedniej ilości; in mensura PolAnt, Vulg* (10); *FalZioł* III 14b; *BibRadz Iob* 28/25, *Ez* 4/11; á dawáli im pod miárą żywności ku ofierze z dochodow krolewfkich *BielKron* 116; tákież nábijánie ma być pod miárą według baczenia fpráwy prochu/ bo chcą drudzy thak wiele fypác prochu iáko kulá żelázna záważy/ ale tho źle bywa/ bo thym obyczáiem ftárga předko dźiáło. *BielSpr* 74v; *BudBib 2.Esdr* 12/47, *Is* 28/25; pościli ná fuchym chlebie/ ábo ziárnách pod miárą przeftaiąc. *SkarŻyw* 571.

~ *W połączeniu szeregowym* (1): Ale (ty Pánie) wffýłtkieś rzeczy pod miárą/ pod liczbą/ y pod wagą rozłóżył. *Leop Sap* 11/21.

Wyrażenie: »pod słuszną miarą« (1): *SienLek* 45v cf *Szereg*.

Szereg: »pod miarą albo wagą« (1): Bo y Lekárftwá/ gdy nie fą pod fłufzną miárą álbo wagą: tedy siłą fwoią więcey fzkodźić mogą niż pomoc *SienLek* 45v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]. ~

b. *W zakresie faktów niematerialnych (wielkość rozumiana jest jako intensywność lub ilość przejawów); modus Modrz* (41) :

miara czego (11): *PatKaz* III 147v; *Leop* AAA4v; A kiedy ini ták wierzy/ teź go potka wiárá/ Abowiem tey obfita záwždy ma być miárá. *RejZwierz* 5; *BibRadz* I 273v, *Eph* 4/7; *KwiatKsiąż* Lv; fádów/ y twoiéy mądrości/ Táz ieft miárá/ która ieft morfkich głębokości. *KochPs* 51; ále iżby rozumiał z vmiárkowánim iáko káždemu Bog vdzielił miárę wiáry [*divisit mensuram fidei*]. *WujNT Rom* 12/3, *Eph* 4/7; *WysKaz* 20, 23.

miara czemu (1): á ifz wedle wielkości grzechow/ miárá teź karániu być ma *SkarŻyw* 166.

Zwrot: »w swej mierze stać« (1): ábowiem thá piękność początkiem ieft/ y študnią/ s ktorey wšytcy czerpáią/ á iey przedię áni vbywa/ áni przybywa/ ále w fwej mierze vštáwicznie štóiać/ wšytkim ná fwiecie pięknym rzeczám/ fwey piękności vžycza *GórnDworz* Mm5v.

Wyrażenie: »miara przeciwko mierze« [o rygorystycznej sprawiedliwości] (1): I zaž według plagi onego ktory go bije/ vderzył go? [...] W mierze przeciwko mierze [*in mensura contra mensuram*]/ gđj odrzucona będzie/ będzieiž ią łądził *Leop Is* 27/8.

Wyrażenia przyimkowe: »według (a. wedle, a. podług) miary« = *secundum mensuram* *PolAnt*, *Vulg* (12): *Leop* AAA 4v; Ale káždemu z nas dáná ieft łáłká wedle miáry dárú Kryštufowego. *BibRadz Eph* 4/7, I 273v; *KwiatKsiąż* Lv; *RejPosWiecz*² 94; *GrzegŚm* 66; ále prawdźiwie fpráwiedliwymi fie štawamy/ przyjmuiąc ná się fpráwiedliwość/ káždy fwoię/ według miáry/ ktorą Duch Święty vdziela káždemu *WujJud* 100v; *WujNT Eph* 4/7; *Pro mensura peccati erit et plagarum modus*: Wedle miáry grzechu ma być też y obyczáy karánia. *WysKaz* 20, 14, 23.

~ *Szereg*: »podług miary a waźności« (1): yž uyelkofzcz kozdego czlouyeka fžwyąthofczy byua baczona podluk myary a uaznofczy łáky ktorą pouynen myecz *PatKaz III* 147v. ~

»z miary swej« = *według swoich możliwości* (1): W życiu chciałbym tákiego [ziemianina]/ [...] ktory [...] ma zdrowie dobre/ [...] štwiátá łobie nie štáwi/ y owfzem oyczyźnie z miáry fwey fłužąc [...]: trzeźwy á fwobodny život [...] wiedzíe *GostGospPon* 169.

»pod miarą« = *w ograniczonej ilości* (3): Káždemu wiernemu zołobná dáný bywa duch y wiárá pod miárą *CzechRozm* 228v *marg*, **v; *NiemObr* 103.

»w swej mierze« = *proporcjonalnie do swoich możliwości* (1): Bowiem niewiafta [...] nigdy tak wiele złá być albo záfkodzić nie może wfzakož mogá być złe albo dobre w fwey mierze *GlabGad* Mv.

α. *Norma; górna granica stopnia lub przejawów* (17) : Lecz y my nie będziem fię chlubić bez miáry/ ále według práwidłá miáry/ ktorą nam Bog wymierzył *WujNT 2.Cor* 10/13.

miara czego (5): *BielŻyw* 90; *BiałKat* 21; *KuczbKat* 210; Y Bernát S. nápiłá: że miárá miłowania páná Bogá/ ieft miłowác go bez miáry. *WujJud* 106v; *SarnStat* 907.

miara w czym (4): *KwiatKsiąż* D3; O Przyczczach albo przygodách Dufznych/ Wefela/ Gniewie/ iáka w nich miárá być ma. *SienLek* 13v; *GórnDworz* M5; *ModrzBaz* 18.

Fraza: »może być zachowana miara« (1): iž o žadney rzeczy práwy fąd być niemože/ áni thež może być záchowána miárá fpráwiedliwości okołó karánia ludzkich wyštępow/ ážby oná rzecz y fpráwą [!] dobrze poznána y wiadoma byłá *KuczbKat* 210.

Zwroty: »miary dochodzić« (1): Tey miáry/ tego krefu/ tve fžczęfcie dochodzi/ Ze niewiem/ iefli prošić o więcey fie godzi. *KochZuz ktv*.

»miarę przewyssać, przešć« [*szyk zmienny*] (1 : 1): Mądrością fwą Ariftoteles wfzitkę miarę rozumu ludzfkiego przeuyšłá *BielŻyw* 90; *GórnDworz* M5.

»miarę stanowić (a. ustawowác); miara postanowiona« = *modum constituere a. imponere* *Modrz* (2; 1) *KwiatKsiąż* D3; Naprzod o vmiárkowánium ábo hámowánium/ ktore popędliwości ferdeczne fškromi/ władzą pánowania ma ná wodzy/ w káždey rzeczy miárę štánowi. *ModrzBaz* 18, 8.

»wykraczać z miary« (1): chcemy/ áby [...] tá fregość ták była vmiárkowána: áby áni oni w dociąganiu fpráwiedliwości/ ábo w fzacowaniu fzkód fwych: áni ci w fkázowaniu niewykraczáli z miáry flufznéy fpráwiedliwości. *SarnStat* 907.

»miarę wypełnić« (1): że Szátan iuż miarę wftykiéy złości fwéy wypełniwfy/ iuż przeftác muftál *BialKat* 21.

»miarę zagraniczać« (1): Mierność/ popędlivościám ferdecznem y rofkólfám cíelefnem miarę zágránicza [*modum constituit*]. *ModrzBaz* 15.

»nie zakładać miary« = *nie ograniczać, nie hamować* (1): Ieflibyś przecz kárác chćiał/ nie zákładam miáry *GrabowSet* Dv.

Szereg: »miara, kres« (1): *KochZuz ktv cf* »miary dochodzić«.

Wyrażenia przyimkowe: »pod miarą« = *bez ograniczeń, obficie* (1): Boć nie pod miarą [*ad mensuram*] Bog dawa duchá. *WujNT Ioann* 3/34.

»w pełney mierze« = *całkowicie* (1): Práwá teź poľpolitego ftrzegł by káždy/ gdyby widział/ iź pan fam/ nicz z niego nie wyftępuie/ y owfzem go ftrzeże/ broni/ y w pełney mierze ono záchowuie. *GórnDworz* Hh7v.

»w swej mierze« (1): Widźimi fie/ żeby był z niego rycérz práwy. Bá y dofyć ma wzroftu/ y męztwá w fwéy mierze *WyprPl* A3.

7. *Umiar, brak przesady, złoty środek, to, że czegoś jest w sam raz, nie za mało, a zwłaszcza nie za dużo; modus Mącz, Modrz; medium, temperamentum Mącz; mediocritas Calep (378) : BierEz* S2; *RejKup* O4v; *RejWiz* 48v, 79 [2 r.], Cc7; Toć będzie napocźciwiew/ kiedy środkiem poydziefz/ Rychley flawy pocźciwiew/ z miáry zówždy doydziefz, *RejZwierz* 29v; *OrzRozm* N4v [2 r.]; *BielKron* 221; *Mącz* 443b [2 r.]; Ale iź rozmáithe przyczyny przypadáią/ ktore człowiekowi z bączności miarę biorá/ iź pod czás przeleie/ álbo przełóży miárkę *SienLek* 45, 10, 45v; *GórnDworz* Ff6v, Ff7; *RejZwierc* 149v; *ModrzBaz* 137; Szycá fye wftydem nie wfzeteczność płuży/ Cwiczą fye miarą nie zbytek tu flúży. *PudlFr* 46; Sporá wielka powftála/ rozerwána wiárá/ Pychá/ chćiwość/ ląkomftwo/ záginęła miárá. *BielRozm* 4; *Calep* 647a; Miew fię tedy ná pieczy pilnie rádżę káždy/ Gorą názbyt nie buiác/ miárá plátna zówždy. *RybGęśli* Cv.

miara czego a. czemu (3): *RejKup* o6; Máćierzinfkim fię łzom nie dziwuie: ále miáry záłości chcę. *SkarŻyw* [197]; *OrzJan* 93.

miara w czym (33): *GlabGad* O3; *RejKup* c5v; *BielKom* Cv; Niech będzie náfzem miárá w iedle y w chodzeniu/ W rozmowach y w biefiádach y w káżdym ćwiczeniu. *RejWiz* 17v, 2, 17v, 18v, 37, 118; *RejZwierz* 142v; *BielKron* 203, 258; *Mącz* 228a, 338d, 389a; *SienLek* 13v; *GórnDworz* L2, li6; *HistRzym* 33; *KuczbKat* 195; *RejZwierc* 15 marg, 109v, Aaa4v; *Strum* R4; *ModrzBaz* 36v; *SkarŻyw* 472 marg; *KochFr* 100; *GórnRozm* Bv; *Phil* P4; *GórnTroas* 22; *WyprPl* B3; Lecz iefli w którój rzeczy potrzebá iefł miáry/ W zákochaniu przyiáźni *GosłCast* 26. Cf »miarę zamierzyć«.

W połączeniach szeregowych (8): *GlabGad* O3; *RejKup* q6v; Wfzákeś fie iuż náfłuchał o takim nałogu/ Kto leży bez rozumu by świniá w bárłogu. Cnotę/ miarę/ wolną myfl prze rofkólf vtráci *RejWiz* 54, 49, 121; *RejZwierz* 124; *RejZwierc* 25v, [207].

W przeciwstawieniu: »miara ... niemierność« (1): A Gdyżci zdrowie w mierze zależy/ á niemiernością iye kázi: záfyie Miárą ma być náprawiono. *SienLek* 45v.

Zwroty. »w mierze być« = *postępować z umiarem* (1): Bo choć od siebie odchodzimy/ Bogu odchodzimy: choć przy baczeniu iestefmy/ wam iestefmy. (*marg*) Bo choć fię myślą záchwyćiem, tedy Bogu: choć w mierze iestefmy, tedy wam. (-) *WujNT* 2.*Cor* 5/13.

»iść miarą« (1): Dobrze iść miarą. Co nie ma miary w łobie/ ále gwałtownie idzie/ to trwác nie może. *GórnRozm* Bv.

»mieć miarę« [*w tym: w kim, w czym* (2)] = *facere a. habere modum* *Mącz* [*szyk zmienny*] (5): *Mącz* 113c, 228a, c; *SienLek* 13v; Widziłz Krolewno miła że przes záłość fwą temu nie pomożefz [...]: Przetoż w záłości tey miarę miey *HistRzym* 33.

»słóżyć miarę« = *złagodzić* (1): Kto fię kniemu wiecz chce vcziecz. A ma kniemu prawą wierę Ius fłóży frogółczy miare *RejKup* o6.

»w sw(oj)ej mierze stać« (2): Nigdy w fwoiey mierze Chćiwość władze nieftoi: záwždy/ iáko powodź/ Pomyka fwoich gránic nieznácźnie *KochOdpr* Cv; *SkarŻyw* 269.

»strzec miary« [*szyk zmienny*] (5): Bo nam ná to nádáne ty od Bogá dáry/ Bychmy ich vzywáiac náwłzem ftrzegli miary. *RejWiz* 32, 42, 42v, 99; *RejZwierc* 25v.

»miarę tracić (*a. stracić, a. utracić*)« [*szyk zmienny*] (3): Co więc zá rołkołz s tego á wefele roście/ Kiedy fię rozigráią oni mili goście. Ktorzy fię zápomniawłzy/ náwłzem miarę ftrácą *RejWiz* 18v, 54; *RejZwierz* 124.

»miarę trzymać, dzierzeć« [*w tym: w czym* (6)] = *modum adhibere a. servare, sequi a. tenere temperamentum* *Mącz* [*szyk zmienny*] (6 : 1): *Mącz* 228a, 338d, 389a, 443b; *GórnDworz* Ii6; *Strum* R4; Miarę trzymay we włzytkim: y kón miernie rołły Lepłzy niż bárzo drobný/ y názbýt wyniołły. *WyprPl* B3.

»w miarę ująć« (1): Wodze wolności w polzce iáko w miarę viąc. *PowodPr* 62 *marg*.

»miary używać; z miarą używać« [*w tym: w czym* (2)] [*szyk zmienny*] (8; 1): A iáłkávem obyczáiem náuczáfz iákobichmy mieli náwłsem miary vzywác/ y iákobychmy mieli niwczem zwoley twey fiwétey niewyłfępowác. *RejPs* 36; *RejWiz* 2, 50v, 121, 188v [2 r.]; *RejZwierc* 109v, 217v, 238v.

»wychodzić (*a. wyniść*), wykroczyć, występować z (swej) miary« [*w tym: w czym* (1)] = *excedere* *Vulg* [*szyk zmienny*] (6 : 2 : 2): *RejRozpr* K4; *BielKom* E, E8; *BibRadz* 4.*Esdr* 4/2; *BielKron* 176v, 203; á to rozumienie [*o sobie*]/ niechay nie wychodzi z miary/ áby fię w vpor/ á w zuchwálftwo nie przewirzgnęło. *GórnDworz* D8v, P4v; *SkarŻyw* 317; *GórnRozm* Bv.

»miarę zachow(yw)ać (*a. chować*); w mierze zachowany; miara ma być (za)chowana« [*w tym: w czym* (11)] = *custodire modum, medium tenere* *Mącz*; *servare modum* *Calag* [*szyk zmienny*] (15; 4; 1): Gniewliwy gdi ku karaniu prziftepuie, nierad zachowa miary á połrzodku *BielŻyw* 119; *RejJóz* L4v [2 r.]; A ták miarę záchoway w łkápóści á w zbytku *RejWiz* 18v, 17v, 79, 143; *RejZwierz* 142v; *BielKron* 258; *Mącz* 75d, 446b; *GórnDworz* N6; *KuczbKat* 195; *RejZwierc* 15 *marg*, Aaa4v; *RejPosWstaw* [21²]; A áczkolwiek fchadzki y biefiády vczćiwe niemáią być zábraniáne/ włzákże w nich ma być znáczna łkromność/ á miará ma być záchowaná [*debet ... modus servari*]. *ModrzBaz* 36v, 124; *Phil* P4; *RybGęśli* C.

»[w czym] miarę zamierzyć« (1): Coby im iednak nietrudno wczynić/ kiedyby chcieli w zbytku iaką miarę zachować/ ábo zamierzyć [*modum praestituere*]. *ModrzBaz* 124.

Szeregi: »baczność ani miara« (1): Nihil pensi, nequae moderati habere, Zadney baczności ani miary w łobie nie mieć. *Mqcz* 228c. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»miara a cnota« (1): Vżyway ná wżem miary á cnoty pocźciwey/ Skądbyś tu y tám potym vżył fławy żywey. *RejWiz* 188v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*].

»miara z pocźciwością« (1): Aby fie wżyfcy ludzyc rozumem paráli/ A miarę s pocźciwością nówżem zachowali. *RejWiz* 143.

»porządek, miara« (1): Y tak we wżyftkich rzeczách ná świećie/ zá porządkiem/ zá miarą idzie trwáłość *GórnRozm* M3v.

»roztropność i miara« (1): ábo iellim mowił/ á nie z taką roztropnością y miarą iako było potrzebá. *SkarKaz*)(3v.

»rozum a (i) miara« (3): *RejJóz* L7; A gdy kto od rozumu á od miary klucze Stráci/ iuz nie ináczey iako kijem tłucze. *RejWiz* 41v, 49v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»miara a stałość« (1): Iż w łzczęfcu y w niełzczęfcu iakożkolwiek [!] pływáł Zawzdy miarę a ftałość we wżem zachowywał *RejJóz* L4v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»miara a śr(z)odek (a. pośrzodek)« [szyk 3 : 1] (4): *BielŻyw* 119; bowiem wżelka rzecz dobra w mierze á w łrzodku zależy *GlabGad* N2; *GórnDworz* Ii6; *RybGęśli* C.

»miara a trzeźwość« (1): A tak miarą á trzeźwością/ iako nas Piotr s. wczy/ trzeba go iako oftrogami do tego doćińáć *RejPos* 185.

Wyrażenia przyimkowe: »bez miary« (1): Nic w łobie nie hámuiąc tak żywą bez miary. *RejWiz* 11.

»w miarę« (4): mamy fie wczyc dotąd pokátby kto ná fwyecyc żyw był. [...] Máya the fłowá wmyarę być rozumyáne. To yeft/ káždy kthoryby yedno chcyáł co vmyeć/ ma náuki nigdy z myfli fwey nye fpułfczáć *GliczKsiąż* N2; *GórnDworz* V7v.

~ *W przeciwstawieniu*: »w miarę ... nazbyt« (2): *GliczKsiąż* F8v; Wiarę vprzéymá nie dar łobie ważá/ W miarę nie názbyt ciągnáć rzemień każá. *KochFr* 10.

Szereg: »w czas a w miarę« (1): Ale áby y bacznye y nye bez przyczyny [*rodzicy dzieci karali*] máiac wtim nieiaká dífkrecyá cobi było tak wczás ábo wmyarę á práwyc po przęckę/ á nye názbyt/ áni bárzo záłępliwey. *GliczKsiąż* F8v. ~

»pod miarą« (1): Moderate – Podmiara, roztropnie. *Calep* 668b.

»w mierze« (2): ále táka ieft *natura* wżyftkich rzeczy/ ná świećie/ iż im co ieft w mierze fwey naypięknicyłze/ y naypożytecznicyłze/ tym gdy wyniedzie [!] s fwey miary ieft nayłprośnicyłze/ y nayłzkodliwíze. *GórnRozm* Bv; *GrabowSet* Y2.

Personifikacja (1):

Zwrot: »zachowywać miarę« (1): (*nagł*) Mierność przydzie mowi. (–) [...] Zemnię byorá chorzy zdrowie/ Káždy doktor o tym powie/ Kto mię zachowuie miarę/ Záchowuie cześć y wiarę *BielKom* E8v.

Przen: *Stan pośredni* (1) :

Wyrażenie przyimkowe: »w mierze« (1):

~ Szereg: »w śródku, w mierze« (1): Stworzone tedy łą niewiały w śródku/ w mierze: nie iako páni/ nie iako też łągá; ále śródek/ to iest/ iako wierny miły towarzysz. *WerKaz* 287. ~

α. *W połączeniach frazeologicznych (najczęściej zaprzeczonych lub w sensie przeczącym) wyrażających bardzo wielką ilość lub stopień nasilenia (50) :*

Fraza: »nie masz (a. nie będzie) miary« [w tym: czego (2), czemu (8), w czym (2)] = *non sunt sufficientia vasa PolAnt* (16); *RejRozpr* E4v; Bo malo wtem łtanie wyary A nieprawdzie niemaż myary. *RejKup* L; *RejWiz* 103, 123; Nuż kiedy do dárów/ do vpominkow przydzie/ [...] tám iuż niemáż żadney miáry *GórnDworz* Bb3v, L12v; *BudBib Mal* 3/10; *KochPs* 131; *CzechEp* 6; *KochPieś* 71; *ArtKanc* P13v.

~ Szereg: »miara, (i) koniec (a. skończenie)« [szyk 3 : 2] (5): *WujJud* Bv; Bo niemáż miáry/ niemáż końcá łąfce páńfkiéy. *KochPs* 200, 149; *GrabowSet* K; *CiekPotr* 29. ~

Zwroty: »nie mieć, nie mający miary« [w tym przy podmiocie osobowym: w czym (13), czego (1), czemu (1); przy podmiocie nieosobowym (8)] = *terminum non imponere JanStat* [szyk zmienny] (22 : 1); *RejKup* k6, r3, dd5; *MurzNT* 103v; Ty rzeczy niektore łą wymyślne [!] od Poetow Greckich/ bo oni miáry nie mieli chwale łwey w pińaniu/ zwłázczá gdy co ieden z ich narodu vkazał ofobliwego/ przydáli ktemu wiele niepodobnych rzeczy. *BielKron* 54v; *Gestuosus*, Który nie ma miáry kuglowania *Mącz* 145a; *SienLek* 13v; *KochPs* 36, 116; *SkarŻyw* [197], 559; *KochFr* 60; *KochWz* 139; Nie ma w łwym łzalenłwie miáry/ Kto gárdzi Pánfkiemi dary *KochSob* 59; *GórnRozm* Bv; *GrabowSet* T2; *SarnStat* 259, 696; *KmitaSpit* B2v; *SkarKaz* 279b.

~ Szeregi: »miara ani (i) koniec« [szyk 1 : 1] (2): ále iako iego chćiwość niéma áni kóńcá/ áni miáry/ ták y on ku dobrému mieniu nigdy nie przydzie *KochWr* 32; *LatHar* 396.

»liczba abo miara« (1): włzákże nádzieię mam w twoim miłóšierdziu/ ktore liczby ábo miáry nie ma. *LatHar* 206. ~

»miarę przechodzić (a. prześć), przeb(ie)rać, przewyższyć« [w tym: w czym (3), około czego (1)] [szyk zmienny] (4 : 4 : 1): *BierRozm* 27; Ląkomłtwá á płoty ludzkie przewyżsżą miarę. *BielKron* 135v; *CzechRozm* 72, 209v [3 r.]; Ale Paulá tákíey powściągłiwości byłá/ iłz łnádż y miarę przechodziłá/ y ciáło wielkimi pofty zemdliłá. *SkarŻyw* 141; *GórnRozm* M4v.

~ Szereg: »kres a miara« (1): ábowiem chocia oboie tho/ y ochędożnym być/ y nie wydwarzác łie z rzeczami/ iesth dobre w łobie: iednák kiedy kres łwoy/ á miarę przeydzie/ iuż łie w łpłofność obroćić muśi *GórnDworz* E8. ~

»z miary wychodzić« [szyk zmienny] (2): *KochPam* 87; w Krolełtwách/ w Rzeczypółpolitey po wielkiej Wolności bywa wielka niewola: ále kiędyby przełózeni náłzy/ Vrzędnicy/ Stárołtowie/ czuli łię w łwey powinności/ tedyby Wolność náłzá nie wychodziłá z miáry. *GórnRozm* B3v.

β. *Wyrażenia przyimkowe [tu zaliczono wszystkie użycia tych jednostek, również te, które odnoszą się do zakresów wyróżnionych w tym znaczeniu jako kolejne podgrupy] (129) :*

»bez, okrom, procz, przez miary« = *immoderate, luxuriose Calep; in immensum Vulg* (76 : 2 : 1 : 1): A ták wołę mierność łwą záchowác/ Niż brzuchowi bez miáry ołdowác. *BielKom* Fv; *LubPs* S3v; Ná ty łłowá poczęli włzyłcy płákác á nárzekác bez miáry *BielKron* 45v; wielkie powietrze páđło ná Greki iż márli bez miáry. *BielKron* 57v, 29v, 91, 124, 298v, 419v [2 r.], 461v; *Prot* B2v; *GrzegŚm* 66 [2 r.];

WujJud 106v; Iż Iezulá [...] Bog [...] Duchem swoim bez miary nápełnił *CzechRozm* 23, 2, 9, 20v, 33v, 58 (14); Piyańtwa y łotroftwa bez miary vzywał *PapRpan* [Gg]4v, 14v, M4, Ff, Ff3; *SkarŻyw* 57, 113, 546; *CzechEp* 167, 217 [2 r.], 270, 311, 329 (9); *NiemObr* 33, 102 [2 r.], 104; *KlonŻal* D4v; *BielSjem* 34; *PudlFr* 48, 49; *BielRozm* 5; *ZawJeft* 31; *Calep* 508b, 621b, 856a; którą [Annę] zacny ród y cnotá/ Vrodá/ obyczáie/ aż pod lámé wrotá Górolotného domu wynofzą bez miary *OstrEpit* A2v; *LatHar* 116, 145, 301; *KołakCath* A4v; *RybGęśli* Bv; *WujNT* 2.Cor 10/13, 15; *WysKaz* 44; *VotSzl* C4; *PaxLiz* E, E2; *KlonFlis* Ev, F2, H4v; Przedawa łprawiedliwość/ bierze zá nię dáry: Bowiem też vrząd kupił drogo aż bez miary. *KlonWor* 15, 25.

~ Wyrażenie: »bez wszelakiej miary« (2): *GórnDworz* Cc7; wedle ktorego [obyczaju] wielkie/ pełne/ bez wśzelakiej miary [...] pijác zwykliście *WerGość* 269.

Szeregi: »bez miary, bez końca« (1): Czemu ták wiele roznych Confeliy/ Commentow/ wykładow/ y glóz rozmáitych/ choć łprofnych á nikczemnych/ bez miary/ bez końca/ wydáwác miedzy ludzie nie przeftawacie? *WujJud* 75.

»bez liczby i miary« (1): iż łłowá łwego każe z pilnością przyłtrzegác/ y onego díatek/ á nie ludzkich baiek/ vczyć: iákich ieft w papieftwie bez liczby/ y miary *CzechEp* 114. ~

»nad miarę« = *supra modum Mącz, Modrz, Cn; profluentem Mącz, Calep; effuse, eximie, extra a. praeter a. ultra modum, immodice, nimie, nimiope Mącz; prae modum Calep; ex abundantia Cn* (47): *BibRadz* 2.Cor 11/23, 12/7 [2 r.]; Potym łie sftáło drzenie zyemie nád łwą miarę *BielKron* 88; *KwiatKsiąż* L4v; Eximie ornatum templum, Náđ myarę przipiękrzony košcyoł *Mącz* 102d, 28c, 132b, 139d, 169a, 228a (9); bo iełli nád miarę krew oplwituie/ tákiego człowieká/ będzie głowá boláá *SienLek* 29; *GórnDworz* E8v, O8v, Y3v, Dd5; *WujJud* 108v; *Strum* H3v; V nas łopolity człowiek niewolftwem nád miarę ieft vciażon: á łłáchtá zálię názbýt zwielkiey wolności buia. *ModrzBaz* 72; tám/ że ten rad bárzo przychodźi łtrzędz á włtrzymáwác łye zgołá/ gdyż nád miarę by záłzkodźił. *Oczko* 16v, A3v, 4, 7v, 13, 25; *SkarŻyw* 559; *CzechEp* 10; Profluentem – Nad miarę, zprzelanim. *Calep* 855b, 475b, 593a, [833]b [2 r.], 1118b; *GrochKal* 12; *GórnTroas* 33, 60; *GrabowSet* O3, P, T; *WujNT* 2.Cor 11/23.

~ *Szeregi*: »nad miarę i obyczaj (a. zwyczaj)« [szyk 2 : 1] (3): Tyber rzeká w Rzymie nád miarę y obyczaj wylaá *BielKron* 209; *Mącz* 247c, 434d.

»nad miarę i nad podobieństwo« (1): Hyperbole, [...] Przeyęcie/ przewżęcie [!] gdy przeymuyemy rzecz łłowy nád miarę y nád podobieństwo/ to yeft/ álbo názbýt wielka álbo názbýt máá. *Mącz* 160d. ~

»przez miarę« (2): A iełli záś w pól niebá Chyronowé rámię/ Nie przez miarę mgłá wielka záłłóni/ [...] Ze włchodu/ nie z południá/ wiátry obiecuie. *KochPhaen* 16; *KochSob* 62.

a. *W zakresie zjawisk fizycznych* (11) : Z łpokoiu/ nienagle łrácuý. Z łprace/ nagle nieodłoczyway. Ale z łkóždey rzeczy w drugá/ rzáđná miarą włtępuý *SienLek* 10v, 15v, 191.

Zwroty: »brać miarę« (1): Czemu czołnek, czebula, y inłże łftre rzeczy łepieý łoftá na łuchey ziemi niź na łmokrey. (–) Bowiem łakowe łame z łiebie łą bárzo wíłgotne, á łprzełto na łuchey ziemi łch wíłgota vłkramia łie y bierze miarę *GlabGad* I3v.

»mieć miarę [w czym]« (1): Aby tak w łercu zwierząt takowych była nie iaka waga, ktoraby łerce ważnieyfe czyniła żeby w chwianiu łwym miało miarę *GlabGad* E4.

»miary się trzymać, dzierżać« [szyk zmienny] (1 : 1): ále włzędy wiárovąc łye zbytku/ gorącá/ żimná/ Suchości/ wilkości/ á miary łye trzymać. *SienLek* 13v; *KlonFlis* E2.

Wyrażenia przyimkowe: »w miarę« (2): y nie potrzebá ich [ryb kleszczy] mieć w Stáwie ieno trochę coby w miarę. *Strum* Qv.

~ Szereg: »słuszny a w miarę« (1): Ząby yey były byale prófthe [...] Podgarlek yey łłufzny a wmyarą nyeyako naczterzy grany *PatKaz III* 121v. ~

»pod miarą« (1): Ne quid nimis – Pod miarą, niech nie ledzie [lege: będzie] nazbit. *Calep* [696]a.

»w mierze« (1): Niech łię wonności nigdy nie przeberze Niech będzie w mierze. *KlonŻal* D2.

b. W jedzeniu i picciu: wstrzemiężliwość (24) : *RejZwierz* 132v; Lákome iedzenie á częfste: przywodzi Krwią plwianie/ [...] y nagłą śmierć: á temu krwi pułzczeniem á miarą pomagác. *SienLek* 20, 41v.

miara w czym (9): *BielKron* 334v; *SienLek* 3; *WerGość* 261; *BielSjem* 2; *Diaetetica* – Pewną miara wiadlie y wpicciu. *Calep* 318a. Cf »miarę chować«, »miary przebranie«.

Zwroty: »[w czym] miarę chować (a. zachowywać)« (3): Krotofilna rzecz wino/ pijaństwo łwarliwe/ Kto w tym miary nie chowa/ ieft dzyecię błażniwe. *BielKom* C; *WujJud* 190v; *Phil* L4.

»miary się dzierżać [z strony czego]« (1): ma łye pilnie miary dżierżać/ s łtrony picia y iedzenia *SienLek* 133v.

»miarę mieć« [w tym: w czym (2), czego (1)] [szyk zmienny] (4): *BielKron* 334v; mieć miarę iedzenia/ á ieść potrawy lekkie. *SienLek* 19v; *WerGość* 241, 261.

»miary strzec« (1): iuż piy co chcełz Miod y Wino á miary łtrzeż *SienLek* 43v.

Wyrażenie: »miary [w czym] przebranie« (1): y gniew nie káždy grzechem wielkim ieft/ iako y leniństwo/ y nieznácne miary w iedzeniu przebranie. *LatHar* 129.

Szeregi: »miara a powściągliwość« (1): Anić łye godzi nátychmiałt w niemocy żywotá przepułzczác/ Ale miarą á powfciągłością ktemu przypráwiác áby łye furowe wilkości w żoładku łtrawiły. *SienLek* 37v.

»trzeżwość a miara« (3): *Oczko* 18v; *KochWr* 28; Trzeżwość á miarą/ toć łą nawiernieyfy łtróże zdrowia náłżęgo. *KochPij* C2v.

»miara a wstrzymanie« (1): A przetho tego mamy łtrzedz/ áby mu potrzebnego pokármu nie wściągáł/ á więcey też nie przepułzczáł/ iedno co może dobrze łtrawić. Abowiemci niemáłz więczłzego lekárłtwá/ iedno miarą á włtrzymanie rozumne. *SienLek* 3.

Wyrażenie przyimkowe: »pod miarą« (3): Wino prawi pod miarą brane ołtrzi rozum. *GlabGad* G8, Hv, I6v.

c. W stopie życiowej: poprzestawanie na małym, niepragnienie bogactw (14) : *BierRozm* 20; *RejZwierc* 220; *KochMarsz* 155; Miarą dołtatki dáwałá/ Y wielkim pánóm równáłá. *KochMRot* Bv.

Zwroty: »[w czym] miarę chować« (1): Ia nád lákome złoto/ Pilniey łię łtarą [lege: staram] o to/ By me łerce vmiáło we włzem miarę chować *RybGęśli* C4.

»[w czym] miarę mieć« (1): Kto w vbołtwie chce miarę mieć/ Nie trzebác bogaczóm záżrzyć: Ichci żywot nieprzełpieczny/ Máiąc pracą y łtrách wieczny. *BierEz* L2v.

»nie mieć miary« = *powodować nieumiarkowanie* [szyk zmienny] (3): Závždy lie im zda iż im czegos nie dołtawa/ Lákoma chuć závždy ie w to prágnienie wdawa. Abowiem tá gdzie iuż iełt nie ma w łobie miáry *HistLan* E4; *KmitaPsal* A4; *Phil* I4.

»z miary wykroczyć« (1): Cołz to czyni iedno zbytki Tyć kázą włlytki pożytki Tyć nam włlytkim łupią oczy Bo kázdy z miáry wykroczy. *RejRozpr* G2v.

»nie znać miary« (1): Morze nie ma dná/ nie ma też y zbytke/ Závwsze chce więcey/ máło mu świat włytek. Nie zna miáry/ więc co pilność vgoni/ Zbytek vroni. *KlonFlis* C4v.

Wyrażenie: »złota miara« (1): Więć złotey miáry/ vbołtwa bez wády/ Progow rułzác śmie/ twa chęć łwymi iády? *GrabowSet* V3.

Wyrażenie przyimkowe: »w mierze« (2): Woli to myeć y tego nábywác czegoby mile á rołkółłnye vzył/ niżeli czegoby s poćciwołcyą á w myerze vzył. *GliczKsiąż* F.

~ Szereg: »w mierze a w skromności« (1): iż iełli lie temu márnemu pánu grzechu tego łprołnego vwieść nie dałz/ á wedle woley iego łwiętey będyełz y nábywał/ y vżywał/ w mierze á w łkromności/ á bez płáczu bliźniego twego [...] y to krołełtwo łwięte iego/ będye tobie łzyroko [...] otworzone. *RejPos* 220. ~

d. Umiejętność postępowania z ludźmi; sposób postępowania właściwy danej pozycji społecznej, to, co komuś przystoi; takt, powściągliwość, skromność (26) :

miara czego [= *należna czemu*] (1): Czemuż lie ták po łwiátu by błędni włóczycie. Iuż mi temu nie ták dziw/ lecz ty pánie łtáry/ Czemu wđy nie vżywałz łwoich czáłow miáry. *RejWiz* 27v.

miara w czym (5): *RejWiz* 44; Decorum, Co komu prziltoyi w łwey łpráwie/ Wdzieczność/ Láská/ myrá/ Obyczáyność/ vczýwość ták w mowie iáko y w vczinkách. *Mącz* 79c; *GórnDworz* V6. Cf »mieć miarę«.

W *połóczyeniach szeregowych* (3): *Mącz* 79c; áby/ gdy mu [*dworzaniowi*] przed pánem łwym/ przy zgrái zacnych ludzi tánczowác przydzie/ vmiał záchowác łtátek/ powágę przyłtoyną/ y miarę: tho iełt/ iżby áni łzalenie názyt/ á ze zbytnią chęcią/ áni też z wymyłłoną powágą czáłu támtemu nieprzyłtoyną/ tánczował. *GórnDworz* K, B7v.

W *przeciwstawieniu*: »wszeteczność ... miara« (1): Iłcie to łzpetna w poćciwym przywára/ Gdzye włtępuie włzeteczności miára. *RejZwierc* [213].

Zwroty: »mieć miarę« [*w tym: na co* (2), *w czym* (2)] (4): Przetho Dworzánin [...] mułi mieć baczenie ná czás/ ná mieylcze/ ná łwoię przyłtoyność y záołánie: mułi we włlytkim mieć miarę *GórnDworz* S3; Powiemci ten Strzáłkowłki w to potráfić vmie/ Iák lie komu záchowác czyłcie to rozumie. Y pánu y chudemu ma ná włlytko miarę *PapPan* Bb3v, G; *GórnRozm* M4v.

»użyć miary [*na czym*]« (1): (*nagł*) Hetman. (–) TEMu náwięcey trzebá/ ná włzem vzyć miáry/ A niech mu nic nie wádzá/ áni łtrách ni dáry. *RejZwierz* 102v.

»wykroczyć (*a.* wykraczać), wychodzić, występić, wylatać z (sw(oj)ej) miary« [szyk zmienny] (5 : 1 : 1) : Ná ktory łtan wezwaneł miey to ná bączności/ Był nie wykroczył z miáry dla nieopátrznóci. *BielKom* C5v, C6v; *RejWiz* 90v; nie byłoby było nigdy łporow žadnych pánow Krzełciáńłkich z duchownymi/ bo zá dołtátkiem pychá y niezgodá idzye/ á nie tylkobý przedni pánowie duchowni wylátáli s łwoiey miáry/ ále y po nich drudzy łkromnieylzyby byli. *BielKron* 183, 238v; *GórnDworz*

Ly; Nie fkwápiay fię ty nád nawyszłego/ bo próżno fię fthárałz abyś go przewyżzyć miał/ y wykraczałz zmiary [*nam excessus tuus multus Vulg.* *BudBib* 4.*Esdr* 4/33 [34]; *RybGęśli* Cv.

»zachować (się) (a. chować) w mierze; zachować miarę« [*szyk zmienny*] (4; 3): *RejWiz* 44; *Civitem in officio continere*, Nie dąć miełzczánóm fwey woley/ záchowác ye w mierze y w ich powinności. *Mącz* 446d, 447a; *GórnDworz* K, V6; *RejPos* 2; *Calag* 345a.

»w swojej mierze zostać« (1): O tym rzecz: By wżytkie ftany w fwoiey mierze Zołtály/ iáko w życiu/ tákże y w vbierze. *ZbylPrzyg* ktv.

Szeregi: »miara a powściągliwość« (1): *Continenter habere aliquem*. W mierze á powściągliwości kogo záchowác. *Mącz* 447a.

»miara i przystojenstwo« (1): [*dworna pani*] tákież ma w káżdey rzeczy záchowác miarę/ y przyftoienstwo/ iáko y dworzánin. *GórnDworz* V6.

Wyrażenie przyimkowe: »nad swą miarę« (1): Bo ieflibyś fie wfpinał názbyt nád fwą miarę/ Albo fie lżył nád fwoy ftan/ ftráciłz v wżzech wiarę. *RejZwierz* 29v.

8. Stan, sytuacja (zwykle z określeniem oceniającym) (63) : Tego mniemay zá fzczeńego/ Kto ma przyiaćielá wiernego: Támci wżyftká dobra miará/ Gdzie fie złączy dwoiá wiará. *BierEz* G.

Zwroty: »w [*jakiej*] mierze być« (3): I owfżem iżem wtak złyi mierze iefł niemogę nic infze^{g0} wierzyc/ iedno co iefł memu zbawieniu przeciwnego *MurzHist* P2, P2 [2 r.].

»naciągac ku pierwszej mierze« = *przywracać do dawnego stanu* (1): ále cię profzę ábyś mi powiedział/ wedle tego modła Krolewfkiego/ iákoby náciągac ku pierwżey mierze náchylone Krolefthwo Polfkie *OrzRozm* E4v.

»postanowić na dobrej mierze; na, w dobrej mierze postanowiony« (1; 1 : 1): *ComCrac* 14, 17v; *Abi bili* rzeczi yey mczl w dobrej myerze polthanowyone. czo ye^{g0} baczenyv y wyerze porvczami. *LibLeg* 11/188.

»ku [*jakiej*] mierze przyść; przyć (a. przychodzić) w [*jaką*] miarę« [*szyk zmienny*] (2; 2): *ForCnR* A4v; Gdyż przez twoyę prawę wiarę Ty mozes prycz wone miarę Is przez łaską Pana fwego Doydzies zbawienia wiecznego. *RejKup* m8, m7; *MurzHist* M.

»ku prawej mierze przywieść« (1): *Temperare calamum*, Ku práwey mierze przywieść áby dobrze piáło. *Mącz* 443a.

»w jednej mierze stać« = *być nieruchomym* (1): iż ftáremu człowiekowi ták fie to widzi/ iáko owemu kthory w okręcie ná morze [...] fie puści/ bo pátrzáiąc ná brzeg/ zda mu fie iż brzeg bieży/ á okręth/ ábo czołn ftoi/ á to w iltej prawdzie ináczey fie ma/ ábowiem ták brzeg/ iáko čás/ y wżelákie krotchwile/ w iedney mierze ftoią *GórnDworz* H6.

»w pewnej [= *właściwej*] stać mierze« (1): Ná iey [*góry*] wierzchu nád zwyczaj piękny kwiatek ftoi Podobny biały rożey/ ktora fię iuż z fwoiey Máćice rozwiázawłzy pełne liftki bierze/ Y pięknie rozkwitnąwłzy w pewney ftoi mierze *WitosłLut* A3.

»w (swej a. jednej) mierze stać (a. zosta(wa)ć), trwać« [*w tym: stać a trwać* (1)] = *nie zmieniać się; consistere* *Mącz* [*szyk zmienny*] (9 : 4): *BierRozm* 18; *DiarDop* 109; *OrzRozm* E; *Mącz* 396c; Bo iáko wżytkie rzeczy pod słońcem ząwždy fię iákoby chwieią/ á nigdy w iedney mierze nieftoią [*nec statum semper retinent eundem*]: ták też y kroleftwá/ y odmiány pánowánia przemieniáią fię *ModrzBaz* 105v;

GLádkość od ciebie/ Venus; ále nietrwa w mierze: Bo co ty daż/ to zálie znienáglá czas bierze. *KochFr* 54; *KochDz* 106; *BielSen* 5; *ZapKościer* 1586/64v; *KochFrag* 15, 20; *SarnStat* 278. [Cf też *GórnDworz* H6 »w jednej mierze stać«].

»w miarę starą (a. pierwszą) wstawić« (2): *DiarDop* 107; Pánie Boże day to/ áby Król Pan nász Miłościwy/ przez Exequucyá Królestwo íwé/ ku vpadku bárzo náchylóné/ dźwignął y w miarę piérwřą wftáwił. *OrzQuin* A4v.

»z miary wychodzić« (1): *GórnDworz* L15v cf »zamierzona miara«.

»w dobrej mierze zachow(yw)ać, zachowanie« [szyk zmienny] (2 : 2): A to co męřczyzná síłá/ á dzielnořciá swojá máiętności przybáwi/ to białagłowá gořpodárftwem/ á pilnořciá/ w dobrej mierze záchowa *GórnDworz* X6v, X2v, Ff6v, L15v.

»w swej mierze zostawić« = *nie zmienić* (1): A yeřli też nyektorych dobrych rzeczy áłbo vřtaw źle vżywano áłbo vżywáya/ tedyby ábuřum íamego okázác y zložyc/ á rzecz w łobyie dobrá w řwey myerze y wadze zořtáwić. *KromRozm I O*.

Wyrażenia: »dobrá (a. swá) miarą« = *włařciwie* (2): *MetrKor* 37/4; Wierny cnotliwy řługá ma to Pánu opowiedzieć/ gdy co nie řwá miarą idźie *GostGosp* 24.

»prawa miara« (2): Denormo, Kážę/ Zmykam z práwey miáry/ myłę. *Mącz* 250b. Cf »ku prawej mierze przywieřć«.

»w prawej mierze« = *doskonały* (1): Pánnę zá mátkę wybierze/ Bo íá pozna w práwey mierze. *BielKron* 134.

»zamierzona miara« (1): tho te wřzytki rzeczy [tj. *niebo, słońce, miesiąc, gwiazdy*]/ íáko s řwey zámerzoney miáry/ nigdy nie wychodzą (bo gdzieby řie co namniey odmienił/ [...] řwiáth bez pochyby vpář by muřiał) thák też zálie máíá taką pięknořć w łobie/ y ozdobe/ íz rozum człowięzy/ nic pięknieířzego wymyřlić łobie nie może. *GórnDworz* L15v.

Szeregi: »kłoba i miara« (1): wřzytkie Práwá y Prywilegie řwe [...] ku tym trzem rzeczám řtořowáli/ ták íákoby te trzy głowne rzeczy [*król Chrystus, kapłan, ołtarz*]/ w kłobie y w mierze řwey porządnie záwřze w Polřce ítały *OrzRozm E*.

»miara a stan« (2): *MurzHist* P2; A Wřzákoż w tákiey mierze á w takim ítanie/ y myřł wřpaniá/ y vkładnořć vćciwa miályby łobie řpołu ręce dáć. *RejZwierc* 149.

»miara i waga« (1): *KromRozm I O* cf »w swej mierze zostawić«.

Wyrażenie przyimkowe: »w jednę miarę« = *niezmiennie* (1): Nihil semper floret, aetas succedit aetati, Nić nie może być w yednę miarę/ latá ná latá prichodzą/ Yedny drugie wycyskáya. *Mącz* 44d.

a. Dobry stan, norma jakořciowa (22) :

I sg w funkcji okolicznika sposobu: »miarą« = *tak jak trzeba* (1): Warro powiedał być duřę wiátr w vřciech napirwey wvrzály/ ná płucach miarą řpráviony/ á s řercá řie w ine członki roźlewác. *BielKron* 127v.

Zwroty: »w swej mierze postanowić« (1): My tedy chcąc tę różnicę około Vniiey miedzy niemi porównác á wřzytko co by téy ták řwiętyé á ták potrzebny y ták řławnéy rzeczy przekázác miáło/ z drógi zwálić/ y wřwey mierze íle w nas íeřt postanowić [*deklarujemy*]. *SarnStat* 1001.

»k(u) (swej) mierze przywodzić, przywrocić; przywieść w swą miarę« (1 : 1; 1): Heljálzci przyidzie piérwyi/ i wżyftki rzeczy ku fwyi mierze przywroci [*instaurabit*] *MurzNT Matth* 17/11; A przedsię mądrzy ludzie łatwie w to vgodzą/ Ze przywiodą w fwą miarę co fye wykróczyło *KochZg Bv; SienLek* 30.

»w mierze swej sta(ną)ć« (2): ták iáko Polfka Koroná przez Exekucyá w mierze fwey ná tym Seymie/ ták profta klinem ftánełá/ iáko byłá przez przodki násze postánowioná/ niechylác fye áni ná práwo/ áni ná lewo. *OrzRozm E3; BielKron* 263.

»w swą miarę się wprawić« (1): powiedaliśmy tego tę przyczynę, że to tak jest złe samo – to jest wykroczenie od praw naszych, czego o egzekucyjá prosimy – Rzeczypospolitej, że jeśli się to nie naprawi a w swą miarę, w swoj porządek nie wprawi, żadne ine nasze rady, żadne stanowienia około obrony nic na(m) pożyteczne nie są ani będą. *Diar* 66.

»wystąpić, wyniść z (sw(oj)ej) miary« = *zmienić się na gorsze, być nie takim jak trzeba* [*szyk zmienny*] (3 : 2): Kości żyły wyftąpią s fwey miáry/ Krew łczyrnieie á mocz będzie krwáwy. *BielKom C7v; OrzRozm E3; GórnDworz E; ábyście obaczyli iáko dáleko rzeczy z miáry fwey wyftąpiły ReszPrz* 75; *GórnRozm B3v*.

»w (swej) mierze zachować, zachowany« [*szyk zmienny*] (1 : 2): że then ieft Krolewłkiego vrzędu przodek y koniec/ áby Krol w Krolesthwie fwym Kościoł Swięthy Krześcijánłki/ Mieczem fwym Krolewłkim/ w mierze á w pokoiu záchował. *OrzRozm F3; KuczbKat* 85; *Phil D2v*.

Szereg: »miara, porządek« (1): *Diar* 66 *cf* »w swą miarę się wprawić«.

Wyrażenia przyimkowe: »w miarę« = *należycie, właściwie* (3): *RejKup* f8v; Halter, [...] Ołowna kulká álbo yábłufzko które cy którzy [...] fie po powroziech pułzczáya w ręku máya áby ym w miarę przychodziłá waga y skoki. *Mącz* 153a; *GrabPospR Mv*.

»pod miarą« = *należycie, właściwie* (1): Ad libellam aliquid facere, Rządnie/ Doftátecznie/ pilnie/ pod miarą. *Mącz* 192b.

»w mierze (sw(oj)ej)« = *dobrze, normalnie, właściwie* (15) od Páná Bogá przeto ręká Káplánłką POLłzce dáný [*król polski*]/ áby ludzie w POLłzce w mierze á w pokoiu/ łłużác Pánu BOgu łpokoyne między łobá żyli. *OrzRozm L4v; OrzQuin B2v*. *Cf* »w swej mierze postanowić«, »w mierze swej stanąć«.

9. *Sposób, zwłaszcza sposób postępowania w dążeniu do osiągnięcia czegoś; indywidualne zasady moralne; modus* *Mącz, Modrz, JanStat* (31) : *BierEz Gv*; tę ma [*Polak*] w łobie miarę/ Kiedy czo komu rzeczé/ mocno chowa wiarę. *RejZwierc* 241; *zaczáwłzy oltry żywot/ nigdy nic z miáry oney niełpuścił: y owłzem łam fie záwždy wyłciłá/ pracey w pokućie łobie przyczyniáiąc. SkarŻyw* 235.

Fraza: »[w czym] nie masz miary« (1): A tak tu wtem niemał miáry Czem infem podeprzez wiary *RejKup aa3*.

Zwroty: »jednę miarę trzymać« (1): Convenire sibi, Nie łzwánkowác/ záwždy yednę miarę y obyczay trzimác. *Mącz* 481d.

»w swym użyć miary« = *postąpić według swego zwyczaju* (1): Oni mu powiedzieli/ iż to práwo mamy/ Iż dárow nie bierzemy/ gdy połły bywamy. Ten rzekł/ iá też mam práwo/ ábych dáwał dáry/ Wálzgo wam nie káże/ w fwym chcę vżyć miáry. *RejZwierc* 35.

»[w czym] miary lepszej używać« = *lepiej postępować* (1): Co y nieme źwirzeta łnadź przed nami maia/ Iż w wielu rzeczach miary lepszey vżywaią. *RejWiz* 37.

Wyrażenie: »tą(ż) miarą« = *w ten (sam) sposób* (2): *Oczko* 27v; *Młynarz* iż trudno doyrzeć gdzie młyn nie obecnie miele/ tam *Kmiotki* ná ofpy lepiey połtanowić: bo tą miarą y *Młynarz* nie vkrádnie/ y *Kmiotek* nie będzie lie do inłzego młyna ciągnął *GostGosp* 62.

Szeregi: »abo miara, abo modła« (1): ábowiem niepewney rzeczy/ y tey ktora końca nie ma [...] trudno dáć było ábo miarę/ ábo modłę. *GórnRozm* Gv.

»miara i obyczaj« (1): *Mącz* 481d cf »miarę trzymać«.

»sposob albo miara« (1): *Filium docuit quatenus esset quodquae curandum*, *Náuczył* łyná yákim łpołobem álbo yáką miarą włzelka rzecz ma być łprawowána. *Mącz* 338d.

»śrzodek i miara« (1): *Iam [cnota] iest śrzodek y miarą w drodze k włzelkiey rzeczy* *RybGęśli* C2v.

Wyrażenia przyimkowe: »z inszej miary« = *inaczej, w inny sposób* (4): *Tedy* gorączki z inłzey miary y inłzemi lékárłtwy léczyć nam potrzebá. *Oczko* 14; *ActReg* 75; z inney mię karz miarey przez mey złości winę. *CzahTr* C2v; *GosłCast* 62.

»z różnych miar« = *różnymi sposobami* (2): *Tedy/ iż choroby tą rozmáyté/ á wróżnych częściach* ciała poładzóné/ z różnych miar/ wód takowych/ vżywać kazáli *Oczko* 12, 2.

»z tej(że) miary« = *w ten (sam) sposób* (2): *BielKom* D6; miałby z nędznice vbogięy *Ze* mnie łzydzić? [...] *Zemłczę* lie z téyże miary *GosłCast* 62.

»w tę miarę« = *w taki sposób, tak* (1): *Hic saevus tendebat Achilles, W tę miarę okrutny Achilles* łwoye namioty rozbił *Mącz* 444b.

»w tej mierze« = *tak samo* (1): *W tey mierze nas [Bóg] łtanowi/ iák męże łpołobił/ Swemi wielkimi* dáry/ nas dobrze ozdobił. *BielSjem* 11.

a. *Przepisy, zasady dotyczące jakiejś dziedziny działania; ratio* *Mącz* (9) : *Mądrość káznodzieyłka* ná tym náleży/ áby rzemiesło to krorym [!] dułze łowią/ vmiał. [...] *Zniebáczności á nieumieiętności* rychley rozpláłzamy niłzli łowiemy: á miary niewiedząc/ á niemowiac wedle *Apołtoła*/ tak iáko trzebá/ rychley rozdrażniem niłzli leczym *SkarŻyw* 312.

miara czego (3): *Mącz* 228a; *A* przeto ná *Hetmána* náleży/ vmieć [...] vłtáwować miarę y łpołob pułtołzenia *ModrzBaz* 115; *SarnStat* 266.

W połączeniu szeregowym (1): *Stylus item ratio loquendi seu scribendi, Obyczaj/ miarą/ xtałt/ łpołób á ćwiczenie w piłaniu y w wymowie.* *Mącz* 424a.

Zwroty: »miarę ustawić (a. ustawować)« = *modum praescribere a. statuere* *Modrz* [szyk zmienny] (2): *Drugim [żołnierzom] miarę vłtáwił.* *ModrzBaz* 112, 115.

»miarę zakreślić [w czym]« (1): *Terminare modum alicuius artis, Miarę á kres zákreślić w którey* nauce. *Mącz* 450b.

Szeregi: »miara a kres« (1): *Mącz* 450b cf »miarę zakreślić«.

»miara i obyczaj« (1): *Est modus in siccando foeno ut neque peraridum neque rursus viride colligatur, Iest miarą y obyczaj zbierania śiáná* *Mącz* 228a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»miara i sposob« = *modus et ratio* *Modrz* (2): *ModrzBaz* 115; *Miarą y łpołób [modus* *JanStat* 1127] kupowania *Zydóm* ma bydz vłozoná *SarnStat* 266. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

Wyrażenia przyimkowe: »bez miary« = *nie przestrzegający prawa* (1): Illex – Bez miary, bez rzadu. *Calep* [504]b.

»podług miary« (1): iż Włofzy máią tę łławę iákoby byli dobrimi iezdcy/ czo fie tycze kftaltownego toczenia koniem/ podług miáry/ y czáfu *GórnDworz* E3.

10. Sposób oceny danego zjawiska (9) :

Zwroty: »[co] w jednej mierze [z czym] brać« = *traktować jednakowo* (1): Chmurne łzczeńcie w iedney mierze Z łáfkáwym moy vmysł bierze *RybGęśli* B2v.

»(być) w tej, w jednej mierze« = *być ocenianym, zwłaszcza tak samo* [szyk zmienny] (2 : 1): rzeczy potrzebne pánom rofkóśnym á ludzjom rzetelnym/ nie łą przedfię wtey myerze/ w yákoye położone łą náuki *GliczKsiąż* H3, N8v; *RejZwierc* 220v.

»chować w jednostajnej mierze« = *tak samo się odnosić* (1): Włzytko pan Bog chce chować/ w iednoftayney mierze Tak łtare iako młode włzytko rowno bierze *RejJóz* B4.

»[którq] kłásć miarą« = *stawiać na którymś miejscu* (1): Trzećie/ łercá ludzkiego/ złączenie/ ieft z wiárą/ To/ ácz pierwfzszego niźlze trzećią kłádę miarą *GrabowSet* K.

»w jednej mierze kłásć« = *tak samo oceniać* (1): Y Cicero łam dzyecińftwo/ fen/ nyemádrość/ opilftwo/ á głuposć/ w yedney myerze kłádzye *GliczKsiąż* I6.

»własną miarą mierzyć« (1): Abowiem nieśmiemy łámych łiebie w poczet kłásć ábo porownywać z niektorymi/ ktorzy łámi łiebie zálécáią: ále łámi włáfną miarą nas łámych mierzemy [*ipsi in nobis nosmetipsos metientes*]/ y porownywamy fię łámi z łobą *WujNT* 2.*Cor* 10/12.

Wyrażenie: »sprawiedliwa miara« = *sprawiedliwość* (1): Dobre áby miłował á złe zówzdy winił. Nie pátrzał ná powinność ni ná żadne dáry/ Iedno ná włzem wzywał łpráwiedliwey miáry. *RejWiz* 51.

Szereg: »miara a cel« (1): Chce pan Bog aby diłcipułowye nye ináczey yáko łame náuki/ preceptori łwe miłowali/ onych łłánowali [...]. A to dla tego/ że náuczycyele łą by oycowye włáfní/ á to nye cyał ále rozumu. Gdyż tedy wtey myerze á celu náuczycyele łą/ rodzicy nych wyedzą że potrzebá aby fie knim chutliwye myeli/ onym fie dobrze záchowali *GliczKsiąż* N8v.

11. Rytmiczność (9) :

Wyrażenie: »jednakiej miary« (1): Gdy też [*puls*] ktemu nie będzie iednakiey miary, ale czáfem barzo czáfem mgłó, też richłó y leniwo, tam łmierć blifką znamionuie. *GlabGad* E4.

Wyrażenia przyimkowe: »w jednę miarę« = *periodycznie, w równo odmierzonym czasie* (1): Periodicus, Co pewnego czáfu w yednę miarę przichodzi y odchodzi yáko febry. *Mącz* 291b.

»w mierze jednakiej« = *równomierny, rytmiczny, jednakowy* (1): Bowiem puls wielki á mocny w mierze iednakiey znamionuie moc łercza j dobrą łkładność ciała *GlabGad* E4.

a. *Rytm poezji i prozy rytmicznej; mensura, metrum* *Mącz* (3) : Metrum, μέτρον. Latine mensura, Miárá, Accipitur autem pro carmine, Miáłto wierfzów/ To yeft rymowney mowy. *Mącz* 220a.

Zwrot: »z miary wykroczyć« (1): Pomni ná to czytedlniku miły/ By fie wedłóg miáry wierfze czćily/ Rozne w łobie máią záchowanie/ Kto nie baczy nie tráfne czytánie/ Ale kto z ich miáry nie wykroczy/ Dobrze fie wierfz w czytániu potoczy *BielKom nlb* 7.

Szereg: »miara a złożenie« (1): Oratio numeris constans, Rzecz nowa która miarę á złożenie pewne ma. *Mącz* 253b.

Wyrażenie przyimkowe: »według miary« (1): *BielKom nlb 7 cf Zwrot*.

b. Rytm i melodia w utworze muzycznym (2) : Mieli tedy łtarczy iuż pewné miary/ ábo iż ich łłowem rzekę/ hármoniie/ które któreńu affektowi łłżyły: zkađ ono iest co powiadaia o Alexáńdrze/ że łkoro włłżył gránié/ porwał łie od łtołu do zbroie. *KochWr 38*.

Wyrażenie przyimkowe: »w prawą miarę« (1): *Modulate, Miernie/ łtroynie w prawą miarę. Mącz 227d*.

12. Połączenia frazeologiczne w różnych znaczeniach (816) :

Zwroty: »w teźe mierze być« = *być podobnym* (1): Człowyek łam dothąd rołcye áz vrołcye [...] / inłłe rodzaýe theź wteýe myerze łą gđy kwitną álbo źrzenyeą *GliczKsiąż 02v*.

»nie mieć [z czym] wagi ani miary« = *być nieporównywalnym* (1): Ták z wneźrne one dułzne á łtáteczne dáry/ Nie mogą mieć z wierchnemi wagi áni miary. *KołakCath C3*.

»miarę [czemu] i teź koniec uczynić« = *skończyć* (1): Przetoź by kto nie rozumiał żeć niebá zayźrzemy/ Tu miarę łwym žalom iteź koniec wczyniemy. *KlonŻal D4*.

Wyrażenia: »ktorą miarą« = *jak to, jak to możliwe (wyraża niezrozumienie)* (1): Xántus rzekł vmiełz co czynić? On mu odpowiedział iż nic: Xánt rzekł/ ktorą miarą niewiem/ Ezop rzekł ia tobie powiem. *BierEz B2v*.

»żadną miarą« [w zdaniach zaprzeczonych] = *wcale, bynajmniej; nullo modo* *Mącz, Modrz (250)*: iedna gamrathka znamienita, łlubila młodzienczom, że chciała złamać łtałóć Xenocratełowę y przyłzedłzy w noci podle niego łie połóżyła, ale nie mogła go nato żadną miarą przywiełć aby ia miał poznać *BielŻyw 99, 133*; włzakoź bez pokarmu żadną miarą żyw [człowiek] być nie może *GlabGad L, 12v; MiechGlab 11; BierRozm 16; HistAl C3v*; iestem od Boga odrzucon/ ani żadną miarą mogą być zbawion *MurzHist F3, K2v, K4; MurzNT Ioann 10/28; Diar 46, 48; DiarDop 109; GliczKsiąż 17, K4, N8v; Abowiem [...] ludzie ná Papiełstwie będący/ złemi być mogą/ ále vrząd Papiełki/ zły być żadną miarą niemoże. OrzList b4v; BibRadz I 3c marg, 466a marg; OrzRozm A2v, B2, Ev, G4, H3 (10); BielKron 29, 256v, 307, 316, 320 (10); GrzegRóżn E4; KwiatKsiąż D2, E4v, G4, M2v, O4, P4; Mącz 246c; OrzQuin B3, Dv, E3v, L, O4v (11); Prot A2v; GórnDworz B2v, C, D7v, H7, K5v (29); GrzegŚm 34, 61; KuczbKat 1, 150; WujJud 38, 58v, 123, 133, 156 (9); WujJudConf 45, 76, 102, 158v; HistHel D2v, D3; CzechRozm 16v, 19, 23v, 24, 27 (50); ModrzBaz 2, 143v; Gđy ná Kápláńłstwo y inne Stany Duchownę Włádykowie łwięca/ żadną miarą bez pieniędzy być nie może *SkarJedn 347, 7, 35, 131, 137, 350; KochPs 61; SkarŻyw 31, 90, 107, 171, [237] (20); StryjKron 782; CzechEp 17, 23, 107, 175, 193 (25); KochFr 82; ReszPrz 59, 80, 111; ReszList 188, 192; Owo tego ták długo było/ iż łię żadną miarą drudzy włtrzymáć nie mogli/ pocźną łię łmiać *WerGość 253; KochPam 82; ArtKanc O4v; GórnRozm C4, D4v, H2; ZawJeft 33; ActReg 142; KochFrag 27; WyprPl Bv; LatHar 375; KołakSzczęł B3; WujNT 21, 121, Luc 13/11, s. 505, 611; SarnStat *6, 330; To im teź y konfederacią ich poprzyłciac? Zadną miarą. PowodPr 39, 40, 55, 59; SkarKaz 121a, 276a, 607b; VotSzl C4v, D4v; CzahTr D3v, E; Iuż będą dobrá Páńłkie/ iáko ná wyłokiey Skále łlicźne iągody/ rołta pod obłoki: Ktorych dołciac nie mogą ludzie żadną miarą *KlonWor 57*.***

Wyrażenia przyimkowe: »z inszej miary« = *inne, pozostałe, wyżej nie wymienione* (1): OFFICIA CAMPIDVCTORIS z inżéy miáry. Castrense ius administrare abŕque mora militaris iuris confuetudinis. *SarnStat* 422.

»z kaźdej, ktorej(kolwiek), jakiejkolwiek (*a. jakiejże*), wszelkiej miary« = *pod kaźdym względem* [szyk 25 : 1] (15 : 5 : 3 : 3): *Oczko* 12; *ReszPrz* 91; *ZawJeft* 33; *ActReg* 79; *GostGospSieb* +4v; *GrabowSet* I3; *OrzJan* 116; *WujNT przedm* 3; Lecź żyiąc ná tym świećie máią dofyć vcźynić z iákiedykolwiek miáry ípráwiedliwóści Boźey *WysKaz* 27, 14; Ták téź praetenfię wŕzelákié/ z którychkolwiek miar/ y czyieżkolwiek cełsię waźné nie íą/ áni bydź mogá *SarnStat* 15; Zono winŕzuy, żeby nam w tym domu mięfzkanie Zdrowiem, ízcześciem, y z kaźdey miáry fię nádało. *CiekPotr* 67, 47; *CzahTr* Gv, G4v, H2v, I3v; *GostCast* 11, 58; *PaxLiz* E2v; *KlonWor ded* **2; *RybWit* [A]v.

~ *Szeregi*: »z ktorejkolwiek miary i przyczyny« (3): STátut Toruński poćiągamy y declárujemy/ do wŕzelákich tumultów/ któréby fię pod odiazd náfz do Szweciíy z któreykolwiek miáry y przyczyny/ w miefciéch wŕzyftkich ná wŕzelákich mieyfćách dźiáły *SarnStat* 120 [*idem* 962], 136, 962.

»z kaźdej strony i miary« (1): Zkazdei ftroni y miari ludzie niŕzcel y pŕowal *PaprUp* I4. ~

»z tej miary, z tych miar« [*w tym: że, iż* (5)] = *dlatego* (13 : 1): Mŕza rzecz íeft y zła/ y ízkodliwa/ y BOg fię ná nię bárzo gniewa/ z tey miáry że íą czynią ofiárą/ y vcźynkiem záfługuiącym *ReszPrz* 56; *PudlFr* 8; *Phil* M3; *GrabowSet* T; *WujNT* 805 *marg*; *WysKaz* 19, 22, 24; *JanNKar* Bv; Íeft íefzće tá Confederácia niebefpieczna/ z tey troiákiey miáry. *PowodPr* 45, 76; *CiekPotr* 54, 57; *CzahTr* C4v.

»z teźe miary« = *taki sam* (1): A czás co ma zá fortél? dawnieyfze świeźemi Przypadkami wybija: czáfem wefelfzemi: Czáfem téź z téyze miáry *KochTr* 25.

»z tej(że) miary, z tych miar« = *pod tym względem* (4 : 1): *WysKaz* 33; *SarnStat* 15, 754; maŕzli iáki dar Boży/ rozumiey że brát twoy więcey ma/ ábo z tey ábo z drugiey miáry *SkarKaz* 83b; *GostCast* 50.

»z wielu miar« = *różnie, w róźnych postaciach* (2): Ktore [*głupstwo*] ácz z wielu miar w ludziách fię náyduie/ á wŕzákoź ofobliwie w tym/ kiedy nędzny człowiek z wygnánia ciężkiego/ czyni íobie wdźięczną á miłą oyczyznę *WysKaz* 5; *GrabPospR* L.

»z żadnej, nijakiej miary« = *wcale; nequaquam Vulg* (3 : 1): Chcąc tedy ludzie tym mocniey powiązác/ ze trzech fałszow íednę nieprawdę íkręcił/ áby mu fię z żadney miáry żaden wyfliznac nie mogli. *ReszPrz* 38, 88; *ActReg* 166; *WujNT Matth* 2/6.

»w tę miarę« = *tam* (1): Hic siti sunt Arcananes, Tu ná tym mieyfcu/ w tę miarę leżą Arcananes. *Mącz* 397c.

»w kaźdej mierze« [*podkreśla twierdzenie*] (1): Abowyem yeft ŕowo Páńfkye wyerne w kaźdey mierze *LubPs* H4v.

»w ktorej mierze« = *na przykłađ, a mianowicie, w związku z tym, jeżeli o to chodzi* (13): *KromRozm II* k2v, 13v, r2; Tákże y oni kácyrzowye [...] nye wyerzyli ízeby on práwym człowyekeyem z cyála y duŕŕe ípoyonym był [...]: W ktorey myerze byli Melchifedechiani/ Manichaei/ Apollinariŕtae *KromRozm III* D7v, B3v; Około tatowych [!] tedy fię czwiczeń obierać mamy/ ktore dobre zdrowie zachowywiaią/ y mocnieyfze członki czynią: w ktorey mierze kaźdy ma przirodzoney díŕpofycyey/ to íeft/ polozenia pilno patrzác. *KwiatKsiąź* N4, A, D3v, E3, H2, K2, L3, M3.

»w swej mierze« = *pod pewnym względem* (1): Choćiaż [Bóg] wziętże rzeczy w swej mierze [...] Izraélczykóm przezeń [Jozuego] wczynił niż przez Moyżeszá/ gdyż on tylko z niewolej wywiodł/ á ten do źiemie obiecány w prowadził *CzechRozm* 105v.

»w sw(oj)ej mierze« = *ze swej strony, właśnie on* (2): A iż sie ieden obierze Iż wykroczy w swoiey mierze A což owi drudzy krzywi Ktorzy ją poczcziwie żywi *RejRozpr* C2v; *CzechRozm* 47v.

»w tej(że), takowej, ktorej mierze« = *w tej sprawie, pod tym względem, w tej sytuacji, z tego powodu; in hac parte PolAnt, Modrz, Vulg, JanStat; ea in re Modrz, JanStat; in eo casu JanStat, JanPrzyw; hac in re, hic Modrz; in hoc, in hoc (a. tali) casu, in talibus JanStat* [w podstawie tłumaczenia często brak odpowiednika łacińskiego] (467 : 7 : 1): Brzemię ono przenáfwiétfé ktoré wfwym świętym^m żywocie nofiła/ iey miłofciz nitz ciéłfko nibylo/ iako bywá wtey mijerze paniám iijnfym. *OpecŻyw* 10v; *ComCrac* 16, 16v, 22; *RejKup* G; Y owffem godziłoby fye wtey myerze powyedźyć to co Apoštołowye żydowfkim przelozonym powyedźyeli *KromRozm I* Pv, L4; *KromRozm II* a4, g2, f2, f2v; *KromRozm III* Iv, K5; *DiarDop* 115; *GliczKsiąż* C4v, P2, P4v, P6v; *GroicPorz* d3, n4, t3 [2 r.], ddv, gg2 (9); Mułicie to fámí wyznác iż sie nam w tey mierze niegodzi kędy inędy wćiekác/ iedno do pífmá Świętego? *KrowObr* 2, 82v, 108v, 122, 141, 180, 191v; Ale pátrż/ gdy przyiaciel práwy sie obierze/ Tu iuz więc końcá nie máłz miłofci w tey mierze. *RejWiz* 43, 69v; wydaycie Ortyl á wyrok/ á fpołecznie poftánowćie/ co by w they mierze czynić [quid facto opus sit], *Leop Iudic* 19/30, *Is* 58 arg, 3.*Mach* 7 arg; *RejZwierz* 18v; *BibRadz* I 12c marg; *OrzRozm* I4v; *BielKron* 308; *GrzegRóżn* N3, N4; Bracie niehcę fię ftobą wrzecz wdawać o wierze Bo ia fám na fię wyznam/ zem profak wtey mierze *KochSat* B, B2; *KochZg* A3v; *KwiatKsiąż* Av, B3v, C4, D3, E3v (11); *OrzQuin* S3; *Prot* B3v, C [2 r.], C3v [3 r.], C4, D3; *SarnUzn* B6 [2 r.], B7v, Fv; *SienLek* 87v; *LeovPrzep* bv; *GórnDworz* B, B2v, B4, C, C2 (49); *RejPos* A4, 71, 252v, 305, 316v, 319; *RejPosWiecz*² 91v; *RejPos Wiecz*³ 96v; *BiałKat* 53v, 371; *BielSat* [I4]; *KwiatOpis* C4; *HistLan* C4; *RejZwierz* 154; *BielSpr* 20; Lecż wy wolićie z Wigilancyufem Heretykiem w tey mierze/ niżli z Hieronymem świętym [...] y z Kościołem Powfzechnym trzymác. *WujJud* 60v, 51v, 119v, 139; *WujJudConf* 67v, 117, 170v; *RejPosRozpr* b3, cv; *RejPosWstaw* [41²]; *BudBib* bv; *BudBibKaw* A3v; *MycPrz* II C4; *Strum* Cv, D4, Q3 [2 r.], R3; *WierKróc* A3, B3; *BudNT przedm* a3, dv, 2.*Cor* 9/3, 11/21; *CzechRozm* A4v, 44v, 45v, 52, 60 (26); *PaprpPan* I, M4v, N2v, O2v, P2 (10); Coż to tedy iefť Krolem być? Rzecz pewna/ iefťli w tey mierze prawdę znác mamy/ nic infzego nieiefť/ iedno rzádzić ludzi władności ie⁸⁰ poddáne. *ModrzBaz* 19v, 3v, 8, 8v, 12, 12v (28); *ModrzBazBud* ¶5v; przetofz Láciinnikom w tey mierze przymowił/ iż ie zle zrozumiał/ áby oni dwa pocżátki w Boftwie kładli. *SkarJedn* 283, 86, 197, 238, 250, 315 (10); *KochPs* 108; *SkarŻyw* 29, 36, 140, 200, 211 (21); Lzy w téy mierze nieplátne: gdy raz duřzá ciáák Odbieży/ prozno czekác/ by fye wrócić miáák. *KochTr* 24, 24; *CzechEp* 4, 5 [2 r.], 7, 15, 32 (30); *CzechEpPorz* **v; *NiemObr* 23, 61; *KochEpit* A2v; Niehcę wtéy mierze głowy pfowác fobie/ Bych fye mój Pánie miał podobác tobie *KochFr* 5, 27, 109; *KlonŻal* A2; *KochMarsz* 154; *ReszPrz* 59, 66; *ReszList* 149; *BielSjem* 5, 14; TRudna rádá w téy mierze/ przyidzie fye roziechác/ A przez ten czás wefela/ y lutnie zániechác *KochPieś* 8, 23, 39; *KochTarn* 78; *PudłFr* 13, 67; *BielRozm* 9; *GórnRozm* E4v, F3, H3, I4v, K2 (8); *KochWr* 20, 29; *Paprup* B, C3v, D2v, I; DoKrola Ie⁸⁰M pošlálem wtei mierze X Pstrokonskiego *ActReg* 69, 17, 18 [2 r.], 69, 136, 137, 148 [2 r.]; *GostGosp* 154; *GostGospGroch*

kt; Phil F4, L2, N N2, O3, P4, R3; GórnTroas 5, 34, 41, 65; KochCn B3v; KochCz Bv; KochPij Cv; KochFrag 47, 52; OrzJan 59; WujNT przedm 12, s. 93, 2. Cor 3/10, 9/3, 11/21; WysKaz)?(3v, 30, 43; JanNKar D2 [2 r.], D2v, Ev; JanNKarKoch G2 [2 r.]; Od których płac té poddáné náfzé w téy mierze z ofobliwéy dobrotliwóści náfzéy wolné czynimy ná wieki. *SarnStat 547; iż igrá [...] nie ma fie ściągác ku iákiému obrázeniu álbo ránieniu: Andrzeiá w tákowéy mierze fkázuiemy/ áby dofyć vczynił Barteldowi zá ránę. SarnStat 620, 4, 114, 119, 121, 148 (78); SiebRozmysl Bv; GrabPospR L2; Ieden z ich trzech ná lzyię iák nárožen wtykał/ [...] Wláśnie iáko więc żołná z vlá pfczcoły bierze/ A ná ięzyk ie wtyka/ ták oni w tey mierze. KmitaSpit C5v; SkarKaz 43b, 159b, 279b, 311a, 382a (8); VotSzl B3v; CiekPotr 14, 27; CzahTr C3v, L4; GoslCast 57; PaxLiz B4, C, C2, C3, D4, E, Ev; SkarKazSej 686b; KlonWor 47; SzarzRyt D3; SzarzRytJSzarz nlb 2.*

~ Szereg: »w tej mierze i tym obyczajem« (1): A [Chrystus] vftáwicznie ípaia y złącza w iedności wiáry/ nádzyeie y miłóści/ ták iáko fie to powiedziáło dofyć doftáteczenie. W tey mierze y tym obyczáiem/ gdy fwiátości ciáła y krwi Páná Kriřtufowey pożywamy prawdziwie *RejPosWiecz*² 94v. ~

a. W znaczeniu 'prosto, równo, bez odchyłeń' (16) :

Zwrot: »zstępować, kroczyć z miary« [w tym: czego (1)] = *zbaczać* (1 : 1): Ktori nie równo ftápa, tak iż zftępuie zmiary drogi tam y łam iakoby pijany, znamionuie wiele myślącego człowieka *GlabGad P7v; Icáre [...] iam latálec ftary/ Mym tropem śieć powietrze nie krocząc nic zmiáry RybGęśli C.*

Wyrażenia przyimkowe: »w miarę« = *równo; dokładnie, jednostajnie; proporcjonalnie* (6): Bo kiedy więtfzy ieft ciéń od wieże/ tedy téż będzie więtfzy od łafki: á kiedy mnieyfzy od wieże/ tedy téż mnieyfzy od łafki. A ták zázwdy iednáko w miarę przyydzie. *GrzepGeom P; tákże théz Cérklem rozmierzyłz áby dziurká práwie we írzodku byłá vczynióná/ ták żeby fye zgadzálá ná dole z drugá dziurká práwie wmiarę. Strum C, B2, C2v; RybGęśli C [2 r.].*

»w miarę« = *o tym samym czasie* (1): Tákich kól/ nie dowiedzie żadna ręká ina/ Iákie té łá ná niebie: których zámierzony Biég od wfcходу/ ná zachód ieft niedokóńczony. Owé tedy y wfcchodzą/ y tákże pádáią Wfzytki w miarę/ á ieden wfcród y zachód máią. *KochPhaen 19.*

»w jedną miarę« = *równomiernie pod względem czasu* (1): Iedenżełmy tám dziw widzieli [...] / morze kthore v Wenecyey według fwego przyrodzenia fześć godzin ginie á fześć godzin roście w iedną miarę/ ále tám czterzy godziny roście á ósm godzin ginie *BielKron 452.*

»w prawą miarę« = *na równe części* (1): Diameter, [...] Profta á równo dzieláca lynia/ którą yáki cyrkiel okoliczność/ álbo ynłzi xtałt bywa w prawą miarę dzielón *Mqcz 84d.*

»w mierze« = *prosto, równo* (4): iż trudny przyftęp będzie miał [nieprzyjaciel]/ bo tu czołá iednáko óftre/ pobocznice ná vkoř/ obrot pędki ná káždá ftronę w mierze wfzyftko ftoi *BielSpr 23; Táz Bláfzká ma być odważóna Cérklem z wielką pilnością/ áby wfzyftki trzy rogi były w mierze. Strum B4v, K3.*

~ W *przen* (1): Otoż Krol náfz [...] ma przyśięgę iáko iná modłę fwą/ wedle ktorey íprawuie Koronę fwą/ tá iemu łamá vkázuię/ iefliże Polká w mierze ftoi/ czyli fye ná którą ftronę chyli. *OrzRozm B3. ~*

»w jednej mierze« = *prosto i bez ruchu* (1): A kiedy zaś miał Ulisses mówić ćwiczony, Powstawszy, ku ziemi wzrok trzymał nakłoniony, Laski ani wprzod, ani wżad nie nachylając, Ale ją w jednej mierze ustawicznie mając *KochMon* 27.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (13) : *Murm* 194; *Mensura. Mos. Miara. Mymer*¹ 16; *BartBydg* 90b; *Mymer*² 15v; *Modus, Obyczay/ Miárá/ środek. Mącz* 228a; *Modum statuere, Miarę wftawić/ ząkreścić. Mącz* 412a, 219d, 253b, 412b, 443b; *Calag* 344b; *Calep* 658b, 667b.

Synonimy: **2.** mierzenie, pomiar; **5.** kształt, model, modła, przykład, wzor; **6.** ilość, liczba, rozmiar, wielkość; **7.** pomierność, powściągliwość, środek, umiarkowanie; **8.a.** kłoba, porządek; **9.** droga, kształt, obyczaj, środek, zwyczaj; **11.** rytm.

Cf **NIEMIARA, WYMIAR**

AL